

DOMIN SVET

LETNIK 36. V LJUBLJANI 20. MAJA 1923. ŠTEVILKA 5.

SASA SANTEL: GOSPA SINJSKA.

BOGOVEC JERNEJ.

DR. IVAN PREGELJ.

3.

Nedeljsko adventno jutro. V bridki mraz grajske molilnice je jeknil bogovčev glas:

„Ich will den herre loben alle zeit.“

Srenja vernikov iz Kranja je odpela:

„Seyn lob sol ymerdar ynn meynem munde heyu.“

Bila je težko slovesna pesem v mrkem lidijskem zvoku. Ob vsaki novi prošnji je tavalala nekam proti višavi in se razvezala nepričakovano v svetlo kadenco, kakor da duša nepotolažena še in še dvomi, kliče na pomoč, ihti. Vstajala je kakor vpij iz mlamola in globokega vodnjaka. Nič ni hinila ušesu. Otroci in žene bi je ne bili mogli peti, razvnela pa ni niti mož, ki so breme nosili in krivdo

lakomije, požreštva in prijazni do obnoženj...

Bogovec je posluhnil v petje. Kranjski mestjani so peli po nemško iz Martina, njihov brdski patron pa je molil po bukovsko. Bogovca je zbolelo in je spráševal v sebi:

»Nečimerni! Z besedo papežniških poješ za Jezabelino prijazen. Prav nič ti ni bilo treba prigovarjati, takoj si privolil in se razkazuješ pred mojimi in menoj, norški Abdija! Pa ti rečem, da ni nebeško tovarštvo za osle in gosi.«

»Non creavit Deus coelum pro anseribus,« je zapel nehote v nemški psalm in se zmedel in pozabil še bolj: predenj je vstala slika slabotne otročniške žene. Strahotno sladka je ležala brez moči in življenja svoji drugarici v rokah...

„Und fure mich nicht ynn verjuchunge!“ je zahrepenel bogovec in se ovedel.

Pesem srenje je ugasnila. Bogovec je vstal in se obrnil k ljudem. Tudi to, da se je obračal proti srenji, ko je molil, je bil sprejel iz učenika Martina in še iz Primoža in še iz prednika v Kranju Gašparja Rakovca. Ne trikrat kakor papežniški, samo enkrat je klical:

»Kyrie Eleyson, Christe Eleyson, Kyrie Eleyson.«

Nato je molil k Bogu, močnemu varihu vseh onih, ki verujo vanj, naj svojo prijazen izkaže in misli razsveči, da bodo vsi verni le-tó hoteli, kar je iz volje božje in v čast Gospoda Jezusa Kristusa, nedolžnega Jagnjeta, ki je vse grehe sveta prikrilo in odrešilo od žlahte do žlahte...

»Amen!« je odgovorila srenja.

Bogovec je bral iz Pavla v prvem pismu Korinčanom na četrtem poglavju od prve do pete vrste. Potem je odprl v blagovest in bral iz Janeza o sinu Caharijevem, ki je z vodo krstil in oznanil, in se je vse tisto zgodilo ob Jordanu, »zu Betharaba ienjit des Jordans da Johannes teuffet«.

129 Srenja je pela:

»Nu bitten wir den heyligen Geist...«
 Ko je pesem utihnila, je vzel bogovec Spangenbergga, da bi razložil. Hreščeče mu je jel trgati berilo kašelj iz srenje. Prenehal je brati, dokler se ni šum usopil. Samo ena pljuča so hropla venomer glasno iz naduhe.

Bogovec je vedel:

»Prvo talno vreme ga bo vrglo v bodilj. Težak je, debeljak in pijanec. Ne bo prenesel.«

Dobral je iz postile in pel s srenjo Gospodnje prošnje. Potem je poklical k pokori. Odvezoval je, iz najglobljega spoznanja pa mu je hotelo posili obsojati, ko je te svoje verne primeril z gorečniki, ki so mu bili nedavno vstali v sanjah. In kakor na svoji zadnji poti v Kranj, je trpel:

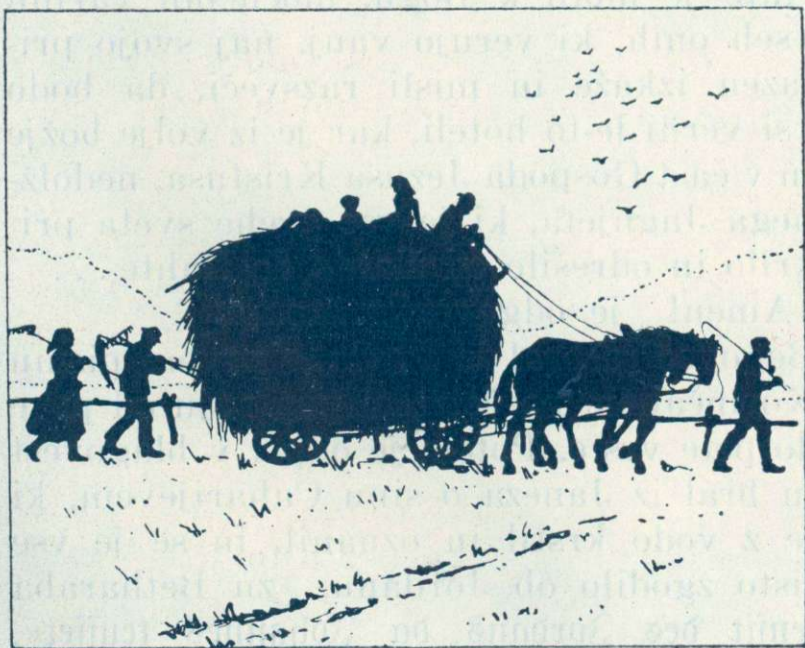
»Kakšno erbsčino si mi zapustil, Gašper Rakovec? Ti da so orožniki čiste besede iz duha? Ne bom jim sodil za hofartnost in glupo oholnost, za okornost norskega želovanja, za lakomijo, za pijanost in prijazen do obnoženj. Kako pak morejo biti dediči in erbiči božje dobrote, ker so moji le iz mesa in zaradi mestjanskih novcev, katere hote upravljati, in ne iz duha, ki oživlja, da se človeku ne spolzne in ne išče prijazni škofljih v Ljubljani z zaduštvom in srečenjem. Herre Gott, ti jih sodi po čislu in vagi.«

Odvezal je in pozval:

»Obudimo vero!«

Obudili so vero v pesmi »Wir gleuben all an eyenen Gott...«

On pa je vzel kruh in kelih in povzdignil. Cerkev je pela:

SASA ŠANTEL: S POLJA.

»Jesaia dem Propheten das geschach, das er ym geyst den herrn sitzen sach...«

Zadnji v vrsti so peli, prvi so pristopali in jih je obhajal iz kruha in kelihov. Ko pa so pristopili zadnji, so peli prvi. Potem je molil zahvalo in blagoslovil. Strupeno mrzlo je bilo v prostoru. Neugasljivo hropenje nadušljevega se je budilo v oboke. Vonj vina iz kelihov je ugasnil. Trudno je odpevala srenja, ko je molil:

»Der herr segene dich vnd behüte dich.«

»Der herr erleuchte seyn angesicht vbir dyr vnd sey dyr gnedig.«

»Der herr gebe dyr frid...«

* * *

Premražen, truden in nestrpen, da sam ni vedel zakaj, je hodil bogovec po svojem stanu. Pijača iz jutra ga je bila ubila. Ko so bili mestjani odšli, je bil namreč zajel še iz svojega. Iz prve motnosti je poželel prijateljskega pogovora in se je jadir nad Dachsom, da ga ni:

»Nikoli ga ni, kadar bi ga rad. Da vohuni? Norstvo! Poznam lahkega človeka. Na Dolenjskem je spet. Po zidanicah prezimuje. Tam mu je prijetno. V Kranji je tegoba ob oholnih, slabo vino, pa morda še nadležna Kristančeva vdova, kateri je obljubil, da jo bo vzel.«

Bridko se je nasmehnil:

»Hudo možu, ki je vdovi obljubil zakon.« Zopet je premišljal učitelja, vzporedil sebe obenj in našel:

»Srečni Johannes: Tegoba življenja mu ni sojena. Gre, kamor ga je volja, nič ne ve za žalost mrtve samote. Nikoli ni bil star in ne bo, Wassermannov ščenec bo prej. Meni pa ni, da bi vstal in šel. Vsake stopnje me je strah. Tonem proti volji v nenavidnem sosedstvu in prigrustni dobroti norskega Abdiije in krgave Jezabele, ne morem vziti in iti. Kdo me bo dvignil, ko bo red, da bom moral odtod? Kako je to v meni? Kako je v učitelju? Ali trpiva iz enega istega z dvema duhovinama: z nemirno in z mrtvo, s tegobno v meni in lotriško v njem? Volo et vado quo volunt... Deus an Satan? Moj Bog! Saj niti hoteti ne morem iz sebe, niti hodim ne več!«

In še bridkeje se je zavedel:

»Ne ljubim, ne črtim. Ali še živim? Ali je to življenje, da čakam in čakam iz ne-

jasnega in negotovega, kar ne pride, in da iz trpljenja umišljam sam duhovine in lazim za njimi, kakor sem v zvonove zlezel sinu naproti.«

Misel na sina ga je vzdramila v novo občutje. Znova je trpel iz živčne nepočakanosti:

»Hlapčič nesporedni. Ali ti je kakor mojemu dvanajstemu kakšna Snedčeva upalila polt, da si pozabil vrniti se in si še v pismu lagal?«

Razgrel se je bridko:

»Ščenec, upaljena polt! Pazi se mi. Sladka je sla iz lotric, a rani. Bolan se boš vrnil. Brezovo olje dobiš mesto obliža iz sublimatnega vina in glist, nečedni, hlapčič mesenega svetá.«

Bogovec je pil na novo boleost in jezo. Potem je listal v knjigi, da bi tegobo ure ubil in še bridkega spoznanja, da mu še misli poja nenavidni jahač, močerol mračni iz mlamola temnic. Kakor solnce, ki sine trenutno skozi lino v temno vozo, je šlo bliskovito mimo duše: Prijazna cerkev na griču. Nedeljsko pomladnje jutro. Petje ptičev in romarjev. Med romarji tiha sosedova Majda s svetlimi, dolgimi kitami. Petnajstleten hlapčič, dijaček, bi prah poljubil, kamor je stopila, a se sramuje celó oči dvigniti k njej in išče samoto lesu in joče...

Temnejši je mrak in knjiga se odpira, kakor da ni pisal Duh, kakor da je pačil hudič iz zla in lotriškega malikovstva. Trpke lesene snage so tolmačile besedo o strašnem, prigrustnem:

Kača je govorila z drevesa. Žena je verjela in vzela iz sle in dala še možu. Ob izgnanima je polzela zavodna smotlaka v puščavo, nema, polna hinjenja in strupovita. Kajnu je prišepnila, da je ubil brata. Iz Kajna so velikani, bojeci, seme prekleto do konca dni. Umrli so v potopu. Ali je ž njimi umrlo zlo? Ali ni bil Noe iz pijanega vina prašičji? Ali ni grešil sin nad njim? In oče je preklel sina in seme njegovo. Bilo je lotrištvo Sodome in je utonilo v ognju. A Lotovi hčeri ste živeli in hoteli zaroda. Pinehas, kje si? Sramuj se, nenavidljivka v Abrahamovem šatoru, Saraja! Obupaj, Hagara v pesku pustinj! Zakaj si se bila prevzela? Kje je Duh v Jakobu, ki je prevaral brata, kje je v Labanu, da je za Rahelo podtaknil

kozavo Lio? Bratje so nenavidni, najmlajšega izmed sebe so prodali za robstvo... Sihem je skrunil Dino. Nedolžni so umrli pod maščevalci, ko je bila bolečina udov najhujša. Galaad mori Efrajma ob Jordanu, brata upornega, ki sika besedo »šibolet«. Jahela je Sisari žebelj potisnila v sence, strašna je žalost levitove žene v Gabai. Iz robstva je vzel Mojzes svoje ljudstvo, z godrnjanjem so vračali. Na gori je pisal Gospod vojnih čet postavo in so stregli teletu, grešili in trpeli strašno kazen. Umrli je Nadab, poginil Abiju. Smrt človeka, ki je v soboto drva nabiral: kamenjali so ga. Umrli so Kore, Datan in Albiron. Ogenj je požrl dve sto in petdeset mož, ker so grešili s kadilom, štirinajst tisoč mož je leglo poklanih, ker so godrnjali. Pa še nadloga kač. Pa še pobj Benjaminovih, pa še sedemdesetkratni bratovlji mor Abimelekov. Žalost Savlova. Prešustvo Davidovo. Kletev Samejeva. Bridkost oskrunjene Tamare. Smrt lepega Absalona. Malikovstvo Salomonovo. Razval kraljestva, silovanje in silniki, poluverstvo, Jeroboam, Jezabela, pojanje bogovcev, razdejanje templja, babilonsko porobljenje...

»Kadar bo red in tréba, da bi za tolažbo bral,« je trpel bogovec, »kje bom odprl? Ali bom mogel učiti: veruj! Vult et vadit, quo vult Deus?«

Kakor v »uri biblije in modrosti« je v prstih čutil, kje bi mogel odpreti, a mu ni dalo; in je moral dobrati o drugem babilonskem porobljenju, o silovanju zadnjega, ki je enajsti rog. Vsa pričanja o njem so oživela v bogovcu, da je iz sebe iskal in spraševal:

»Iz katerega rodu? Ali more vstati iz človeške žene? Iz Kajnovih? Iz bojevcev, skrunilcev, od vse večnosti prekletih? Od hudiča spočet v človeško ženo? Kako more to biti? Ali je tudi kača iz mlamola vse-mogočna? In da bo začel kakor Sin iz Duha v materi Mariji? Christ — Gegenchrist, Resnica — Laž, Bog — Baal?«

»Baal!« je ponovil bogovec in je umel in se karal:

»Žene, ki bi Baala rodila, ni. Zakaj si, norški, otročnico plašil z njim? Norska je žena, ki veruje. Ti, bogovec, pa si kakor hlapčič krgavi. Ščenca si imel. Samo enkrat je v igri zagrabil prehudo, pa si ga

SAŠA ŠANTEL: PRIPOVEDKA O BABI.

utopil, da si potem mrhovino objokaval. Tako si storil tudi otročnici, papežnici, bogovec iz duha, oholno, norsko hlapčè.« Mehko sočutje do baronice Judite se je obudilo v bogovca in je trenotno in nestrpnno zaželel, da bi že bila ura biblije in bi za bridkost vrnil z veselo vestjo. Z veselo vestjo? Papežnici? Pa s katero? Segel je po knjigi, ki jo je poznal, da je papežniška, norska, polna svečenja in praznih prič. Bral je prečudno o sinu, ki se je bil rodil iz sestre bratu in sta ga v morje vrgla in ga je ribič v zibeli potegnil na breg in odgojil, da je zrastel, snubil lastno mater, spoznal in šel in se sredi morja na skalo prikoval in trpel, dokler mu ni mah obrastel telesa. Potem ga je angel božji odpel in vzel v Rim, da so mu krono v tri gubé položili na glavo in ga imenovali Gregorja...

»Norska favela,« je vzkliknil bogovec. »Basni mojega učenika Martina so verjetnejše.«

Trpko je pripomnil:

»A bridke kakor strahote v Knjigi...« S Suhe je zazvonilo poldan. Na bogovčeva vrata je nekdo pokljukal.

»Odpri!« je zaklical bogovec. Vstopil je Wassermannov Erazem.

»Moj dvanajsti,« se je dvignil bogovec; »in Snedčeva polnica mu je upalila polt.« »Kaj hočeš?« je vprašal rezko.

»Službo sem zamudil,« je dejal trpko mladec. Bogovec je menil, da govori o jutranji molitvi, in je odvrnil:

»Nisem papežniški, da bi silil vstopiti. Volentium salus non coactorum. Ne bom sodil, da sam ne bom sojen.«

Mladec je dejal mirno:

»Prišel sem z novicami o Luki Knaflju.« Bogovec je planil. Hripavo je vprašal:

»O mojem sinu? Kaj veš o njem?«

Mladi je rekel:

»Že nekaj tednov vem. Pa sem molčal. Zato sem rekel, da sem stražo zamudil. Bridko je, kar vem.«

»Reci,« je velel bogovec, »moj sin je umrl.«

Trudno je zmajal mladi z glavo:

»Luka Knafelj je pri novih menihih v nemškem Gradci.«

Ledeno se je prevleklo bogovcu lice. Strast mu je spačila oči:

»Leugest, Schelm!« je vzkliknil. »Za mojo jezno besedo si me prišel blaznit. Pojdi, ščenec, upaljena polt, poberi se k Snedčevi!«

»Here Meister,« je rekel mirno Wassermannov, »ali hočeš, da na evangelij pri-sežem? Ne psuj me. Že tri mesece in več je Luka Knafelj v Gradci.«

Pripovedoval je, kakor je slišal od brata. Bogovec je nemo poslušal. Potem je vprašal kakor ljubljanski škof pri igri o Savlu in Davidu:

»Kako se je moglo to zgoditi?«

»Ne vem,« je odvrnil Erazem in potegnil svoj težki meč više ob sebi. »Zato sem prišel,« je nadaljeval; »Snedčeva mi je dala novcev. Pojdem na pot in bom videl in izprašal. V štirinajstih dneh se vrnem.« Zmedeno je iskal bogovec v mladčevo lice. Trpel je, še je dvomil in vprašal:

»Ali res nisi dvanajsti?«

Mladec je prebledel. Ustnice so mu zatrepetale. A ni besede ni rekel, samo okrenil se je in šel proti vratom. Ko je prijel za kljuko, je zaklical bogovec:

»Stoj!«

Erazem je obstal. Bogovec se mu je približal in dejal:

»Ali je čudež, da sem trpek? Kdo naj umé, kar si zvedel: predikantov sin, pa novi menih! Ali se je kdaj prigodilo podobno?«

»Tomažu ljubljanskemu se je prigodilo,« je odvrnil hladno Erazem.

»In ti, ali mi res še hočeš stražo streči?« je vprašal mehkeje bogovec.

»Do smrti,« je odvrnil mladec.

Dolgo sta molčala. Potem je spregovoril Erazem:

»Samo nekaj bi še prosil, preden grem na pot. Samo drobno vrstico ali krpico z Gertrudine obleke.«

»Ne budi duhovine!« je zamrmral bogovec osuplo. Mladenič je rekel:

»Saj je ne budim. Le zato prosim, da bom sam imel mir pred njo.«

Mehko je pela njegova beseda. V bogovca je rastlo ganotje. Polglasno je mrmral:

»Ljubezen... zvesta ko grob, trda ko pekel, ... ogenj... Vse vode svetá ga ne pogase...«

Nemo se je okrenil in stopil k skrinji, ki mu je krila spomine. Odprl je in zajel in ponudil mladcu:

»Vzemi!«

Bila je sveta igrača pokojne Gertrude, »denarnica krščanskih resnic«. Mladenič je vzel in si prinesel na ustnice. Potem se je sklonil po bogovčev roko in jo poljubil. Živo je privzdignil težki meč ob sebi in zaklical:

»Fahre wohl, Here Meister. Videl me boš, ko se vrnem iz Gradca.« Preden se je bogovec ovedel, je že mladi zaprl za seboj vrata. Sočutno je gledal bogovec za njim, pomiloval in blagroval:

»Mlada kri, norska, blazni in blodi, srečna.«

Veliko ganotje ga je obšlo in je roke razširil in hrepenel:

»In če bom sina izgubil, preklet naj bo, dvanajsti! Ti pa se mi vrni in blagoslovil te bom: moj edini, moj pravi, moj Gedeon, blagoslovljen!«

Znova mu je pokljukalo na vrata...

Mlada, nizka, sladko polna ženska je vstopila. Bogovec je prebledel in omahnil in strmél. Potem je zaječal, vprašal:

»Agnes? Mein viellieb Gemahel?«

4.
Erazem Wassermannov je bil stopil v temne grajske stopnice. Na ustih je imel pobožno igračo pokojne bogovčeve hčere. Sredi svoje ljubezni je odrevenel. Živa, vonjiva in sladka je stala v somraku pred njim potnica njegovih sanj.

»Gertrud, viellieb!«

SAŠA ŠANTEL: KURENT.

Medel smehljaj je dahnil ženski čez ustnice. Mehko je spregovorila in vprašala: »Gnad und frid in Christo. Guter! Kje je bogovec?«

Mladenič je pokazal na vrata, odkoder je bil prišel.

»Ei, ja, Guter,« je rekla, pokimala z glavo in šla. Mladi je strmél za njo in ječjal:

»Gertrud, Gertrud, Gertrud!«

Utonila je v bogovčev stan. Wassermannov je slišal, kako je zaklical predikant. Vrnil se je pred vrata in poslušal trepetajoč. Spomin pokojne bogovčeve hčere je bil izpustil na tla. Kaj je rodil za nedolžno igračo mrzle duhovine v grobu! Gertruda je živela; bila je lepa, mlada, prijazna. »Gnad und frid in Christo, Guter!« Mladec si je roko pritisnil na srce:

»Gertrud viellieb!«

Potem je posluhnil in je spoznal, da govori bogovec.

»Juta torej? Hči logarja Gregorja iz Kobre? Kdaj pa je umrl tvoj oče, Juta?«

»Juta?« se je zdrznil mladec pred vrati. Juta je govorila:

»Pred tremi leti. Ali ne veste več? Saj ste morali čez goro priti, ker so kmetje pred Dvorom zastražili pot.«

»Spomnim se,« je dejal bogovec. »Pa reci, kdo ti je zdaj zbolel? Tvoj mož, tvoj ženin?«

»Moj brat,« je odvrnila in pripovedovala, da mu je neprevidnemu ranjena planinska koza presekala z nogo drob. Bogovec je vzdihnil:

»Ubogi človek! Strašno mora trpeti. Ali je za smrt?«

»Zato sem hitela,« je rekla Juta, »da bi prišli čim prej.«

»Tako, Juta,« je odvrnil bogovec. Wassermannov je poznal njegov glas in ga ni poznal. Kakor iz pijače so mu vstajale misli:

»Gertruda je umrla, a Juta živi. O, Juta! Zakaj je sladka tvoja beseda, Meister? Ali ji za prijazen hiniš? Vstani, bogovec! Na pot! Njen brat umira, a jaz bi zanjo umrl.«

Notri je govoril bogovec:

»Zdaj se te spomnim, Juta. A kroto si zrastle in ko si vstopila, sem mislil, da je neka druga.«

»Gertruda, kajne?« je vprašala. Erazem pred vrati je krotil z roko svoje nemirno srce.

»Agnes,« je odvrnil bolno bogovec. Potem je dodal: »Pa je minulo, Juta. Duhovina je nema. Pustiva jo, naj spi, naj ima mir.«

»Naj spi, naj ima mir,« je ponovil mladec pred vrati. Bogovec pa je zaklical:

»V božjem imenu, Juta, pojdiva na pot!« Erazem pred vrati je odstopil in pohodil pobožno igračo mrtve duhovine v mrzlem grobu na Suhi. Ni vedel. Bogovec in deklica sta stopila iz stanu na stopnice. Bogovec je zagledal mladega in ostrmel:

»Kaj si še tu?« se je začudil nejevoljno.

»Hitro stražo mi strežeš. Iz Gradca si se vrnil.«

»Gospod,« je odvrnil Erazem, »storil bom, kakor sem obljubil. Prej pa dovoli, da te spremim z gospodično.«

»Ne maram,« je rekel odločno bogovec.

»Pomisli na snegove,« je ugovarjal mladec, »visoki so. Bredel bom in delal pot.«

»Res je, snegovi so visoki,« je rekla Juta in vzdihnila.

»Ali ti je všeč, da gre z nama?« je vprašal bogovec.

»Zeló je prijazen,« je odvrnila.

Mladcu se je vse osrčje vnelo in je občutil:

»Juta, ko boš trudna, da ne boš več mogla hoditi, kakor mati dete te ponesem. In če te bo zeblo, z vsem svojim srcem te bom grel, in če boš hotela in boš rekla: pojdi

in umri zame! Glej, vstal bom pri priči, pojdem in umrem.«

»In Gottes namen,« je zamrmral bogovec.

»Hlapčič, hodi pred menoj.«

* * *

Šli so po ozki gazi. Večkrat so morali celo bresti v celo: Erazem prvi, Juta za njim in zadnji bogovec. Iz mirnega, v gaz uravnanega koraka je blodila mladcu noga, da je stopal iz uhojenega v mehko. Ni se oziral. Včasih pa je čudno presenečeno obstal: zaslišal je zasoplost Jutinih pljuč, zaslutil vejanje njene sape na svojem tilniku. Strašno je ljubil. Jemalo se mu je v mislih, nikoli še tako: nadležen mu je bil bogovec, starec krgavi, ki se je za sladko lakomil.

»Spoditi me je kanil,« je trpel mladec.

»Odkod starcu pravica?« Bridko se je karal za nezvestobo proti gospodu, kateremu je stražo stregel: »Ne greši! To je tvoje, da bodi zvest. Dolga in težka bo pot v Gradec, pa pojdeš, kakor si obljubil. Potem se vrneš. In Juta bo videla, kako si veren.«

Izpustil je meč, da je rezal globoko brazdo v snegu ob gazi. Zasopli so minili predgorje in stopili v klance pod čemšeniškimi strminami. Mladec je hrepenel:

»Lazovi s plazovi. Da bi se zdramili in usuli. Kopal bi preko njih in jo prenesel na rokah, sladko, sladko!«

Težka in negotova pot je utrujala iz koraka v korak. Nizko med gore se je bilo spustilo nebo. Že je naletavalo iz megle. Erazem se je ozrl po deklici in bogovcu. Pešala sta, daleč za njim sta bila zastala. Počakal je in dejal:

»Če bi za krčmo vedel, bi vstopil. Denar imam, hiše pa ni.«

Deklica je povedala, da je za drugim ovinkom hiša. Stara žena kuha močno pijačo iz planinskih rož.

»Počili bomo,« je odvrnil mladec.

Bogovec je hodil nem. Oprezoval je deklico pred seboj in je bridko mislil:

»Pred tremi leti. Takrat je bila še vsa otrok. Kdaj je tako zrastle pa tako vzšla v polnost otročnic. Saj je rekla, da nima moža. Pa ji je telo kakor nesrečno materinstvo moje rajne hčere. In kako je trudna! Res je hodila, pa saj je mlada in

ta trudnost ji ni s pota in dekelstva in si je nadležnejša, nego sem si jaz, ki sem star . . .«

Začel je spraševati. Ali sta imela z bratom učenika, da bi ju bil učil iz svetih resnic? Nista imela, je povedala, a brala sta iz knjige, ki jo je bil brat prinesel s Koroškega. Ali ju sosedje zavidajo, ker drugače verujeta? Sama zase sta živela z bratom. Tudi ko je ponesrečil, se je sam privlekel nizko nad kočo, da ga je čula, ko je klical na pomoč.

Skozi sneženi nalet je pogledala nizka, okajena streha.

»Tam?« je pokazal Erazem z roko. Deklica je prikimala. Mladec je sunil v sajasta vrata in so vstopili kakor v dupljo. Nekje iz teme je spraševalo in se jadilo:

»Kdo ste? Zaprite vrata. Kostenico imam v sklepih. Zaprite, norški potni.«

Takrat je spregovorila Juta z besedo, ki je Erazem ni umel, in je podobno odgovorilo iz teme in dima. Potem je posvetila tleča trska v mrak. Upognjena ženica je stala pred došlimi. Za nekaj trenutkov je sinil medel plamenček na nizkem ognjišču v ozadju in so pristopili. Nezaupno je oprezovala ženica. V starem obličju so tonule mrzle oči globoko v glavi. Vse ob očeh so ležale temne pege kakor od udarcev. Zopet je govorila Juta.

»Sedite in se ogrejte,« je rekla tedaj starka. Iz teme nekje je zajela vode v lonec in pristavila k ognju, ki je živo vzplamenel. Juta je pripovedovala o njej, kako trpi iz strašne udnice, ki ji je vse ude skrivila, a se zna s svojim varivom zdraviti in pomaga še drugim. Starka se je dokaj ročno sukala ob ognju in gibala neprestano z ustnicami. Po nikomer ni pogledala. Bogovec in Erazem sta se bila primaknila k ognju, Juta ni marala. Krila se je v senci. Erazem je iskal njenega sladkega obličja v odsvitu ognja. Za trenutek ga je našel in prav tesno ob obličju stare žene. Starka je bila presunljivo započila deklici svoj pogled v lice, da je deklica sunila nazaj v temo in prinesla roko nad oči.

»Veščica, ne ureci ji,« se je zganil mladec. Bogovec se je trudno nasmehnil in je vedel:

»Ženskih oči se boji. Iz prepovedanega je spočela . . .«

Temno besedo je rekla žena. Juta je odmajala z glavo. V loncu je zakipelo, neznan vonj je napolnil prostor in prevpil okus po dimu in sajah. Starka je zajela in ponudila Juti, ki je pokazala na bogovca. Okusil je in pil. Zopet je zajela žena in ponudila Erazmu. Pokazal je na Juto, prosil z očmi:

»Pij pred menoj, da bom ustnice imel, kjer si pila.«

Deklica je pila. Mladcu je vrelo v osrčju. Ko je zopet zajela žena, je vzel in našel, kje bi pil. Nikoli ni pil slajšega pitja. Vse telo je pogrelo trenutno. Skoraj sovražno in zavidno je gledala starka. Ali ni rada nudila? Wassermannov je segel po novcu in ga ji dal. Zamrmrala je prijazneje in zajela še enkrat in ponudila mladcu. Odklonil je. Bogovec pa je pil. Potem je vprašal trdo:

»Iz česa variš ta sok? Iz Galena, Bombasta? Iz hudiča?«

»Zdravje ni iz hudiča,« je odvrnila jasno in umljivo ženica. Wassermannov je segel po drug novcu in rekel:

»Gospod, pijača je krepka. Naj nam zajme še za pot.« Starka je nemo znova zajela iz teme v lonec in varila. Bogovec je bil vedrejši in je govoril sam zase:

»Za pot . . . prav. Tudi za žalost bi pil in tegobo in četudi je iz hudiča . . .«

»Z Jutinih sladkih ustnic,« je verjel mladec. Potem pa je videl, da Juta trpi in je nestrpna, in je rekel bogovcu:

»Gospod, treba bo iti.«

»Za pot naj nam zajme,« je odvrnil bogovec, »pa vstanemo. Ne bo škodilo ni ranjenemu, če bo pil od tega.«

Juta je hvaležno prikimala. Žena je dovarila in nalivala v potno posodo. Ko je nalila, je rekla:

»Pijte, dokler je vroče. Če pa omrzne, prevrte.«

Zopet je pogledala po Juti, zamrmrala neumljivo in je Juta zopet zmajala z glavo. Potem so stopili zopet na pot, v sneg, ki se je bil zgostil in je iz njega rastel že prvi mrak. Iz nejasne globeli jim je šumela voda, venomer, živa, neugnana kakor kri v mladem telesu, ki ne počije ne v sanjah ne v pesmi, še v sli ne. V sanje in pesem Wassermannovega Erazma je segel bogovčev glas. O čem golči norški starec? Prav gotovo. Srce odkriva

mlademu dekletu, toži o tegobi svoje starosti, o nenavidnosti Jezabele na Brdu, kateri je za strah oznanil Antikrista. Antikrist? Kateri bo? Iz brata in sestre se je rodil. Gregor je njegovo ime. Sin iz ljubezni med bratom in sestro. Favela! Če bi zadnjega mogla roditi žena. A papežniški verujo. Naj ga imajo. Prav res! Iz brata in sestre in Gregor bo njegovo ime...

Trpko je občutil mladec:

»Zares mu je zajela veščica iz hudiča. Kaj blazni in blodi moja svetlo deklico? Nikoli ni videla in ne bo vedela norstva. On pa blebeče iz bedastega sholarstva, pa meni, da je prijeten. Norski, norski, norski si, Here Meister!«

Minili so uro pota. Trudnejši so bili kakor preden so počili. Bredli so v sveže, v nejasno in temotno. Živo je hrepenel mladenič:

»Juta, besedo reci! Vzel te bom na roke in te ponese. Na svojem srcu te bom grel.«

Bogovec pa je trpel:

»Zakaj moram bridko misliti, da nisi več dekliška? Glej, brat bo umrl in jaz bi bil rekel: Juta, pridi k meni, vsaj za hčer, če me nočeš vdovca za moža.«

Erazem je obstal in se ozrl. Iz mračne sivine mu je omahovala deklica nasproti in ni videla in se je zadela vanj in vzkliknila. On pa je stegnil roko in dejal:

»Gospodična, kakšna pot.«

»Ni več daleč,« je dahnila zasoplo in se pognala ob mladem. Šum vode, ki je bil nizko v globeli ugasnil, se je jače obudil. Pot se je spuščala. Takrat je zabredla deklica v stran in je mladenič zaklical. Ozrla se je in rekla:

»Tu je pot.«

Šlo je po bregu navzdol k vodi, strmo, spolzko.

»Roko mi dajte,« je prosil mladec. Odvrnila je, da je vajena, in že je bila na brvi, ki se je pela čez vodo. Teman tolmun je hropel pod brvjo, brez dna. Mlada noč in naletavajoči sneg sta kalila vodo. Pot se je dvignila v breg. Deklica je bila vso trudnost otresla s sebe in zajela krčevito v pot. Od zadaj je pozval bogovec. Erazem je obstal. Bogovec ni vedel poti in mladec se je vrnil in ga spremil do vode in čez nevarno brv. Potem sta iskala v breg za

sledovi Jutinih nog in sta našla majhno planino pod koč. Bogovec se je zgrudil ječe v sneg. Mladec mu je stregel, v srcu pa je bil vesel:

»Truden je, a bo še trudnejši, ko se mu razbole noge. Jutri ne pojde odtod in pojutrnjem tudi še ne pojde in če snegovi zapadejo, ne pojde ves teden.«

Saj ni želel trudnosti in težave starcu, želel je le, da bi bil pod eno streho z Juto vse noči do zadnje, do smrtne...

Ponudil je bogovcu piti, kar je bil vzel s seboj. Potem je bogovec vstopil. Mladec je ostal pred hišo. Slišal je slovesno bogovčevo besedo:

»Der herr erleuchte seyn angesicht vbir dyr vnd sey dyr gnedig. Der herr hebe seyn angesicht auf dich vnd gebe dyr frid...«

Takrat je udaril strahoten krik iz koč in vstopil je še Erazem...

* * *

Iz višin je šumel vihar in zajemal strahotno in sunkovito v dolino, da je ječalo tramovje v koči. Erazem je bedel ob ognju in pazil, da je gorelo. Bogovec je bil legel in je spal omočen iz pijače in poti. Juta je sedela v mali sobi ob bratu, ki je blaznil, se zavedal in trgal v motne krike iz bolečine in krčev. Besede strašne ljubezni so rosile deklici iz ust. Erazem si je ušesa mašil, da jih ne bi čul, in jokal na glas. Potem pa je zopet napeto poslušal skozi šum vetrov, ki so s snegom topli v lesene stene in streho. Še bratu v smrtnih krčih je zavidal ženo...

»Juta!«

»Guter!«

»Kje si? Ne vidim te.«

»Pri tebi sedim, Guter. Ali ti je odleglo?«

»Hudič je v rani!« ...

Znova je sunil veter. Bogovec je spregovoril v sanjah. Brat in sestra sta umolknila. Erazem je popil še zadnjo kapljo iz planinskih rož, ki jo je bil bogovec pustil. Ni dišalo. Juta ni bila omočila ustnic. Takrat pa je stala ob ognju. Mladec je sunil kvišku.

»Zaspal je in omedlel,« je rekla tiho in iskala z očmi in ni našla. Sesedla se je na ognjišče. Ogenj je ostro očrtal njeno polno telo. Mladenič pa je bil slep in je le gorel:

»Juta, Juta!«

Takrat je vprašala in pokazala na spečega bogovca:

»Kaj je pravil o Antikristu? Ali je res?«

»O . . . zadnjem?« se je zmedel mladec in zajecal. »Ne vem. Pravijo, da je res.«

»Pa veruješ?«

»Verujem.«

Molčala je. Potem je vzdihnila:

»Gregor bo njegovo ime.«

»Strahote so na svetu,« se je silil mladec v zgovornost, »pa je zato tudi božja moč vsepričujoča, daje pesem in solnce in še solzo. Noben las ne spolzne z glave brez njegove volje.«

»Kar je namenjeno, to bo,« je vzdihnila deklica. Iz sobe je zajecal ranjenec. Sunila je iz svoje trudnosti. Veter je preglušil zamolke ranjenčeve klice. Erazem je poslušal za besedami brata in sestre.

»Tisti nož mi daj,« je rekel ranjeni.

»Zakaj, Guter?« je vprašala sestra.

»Da bom videl, kako da nisem sunil dovolj globoko.«

Šum njenih korakov je dahnil v molk.

Nato je rekel ranjeni:

»Prekleta orodje. Upognil se je. In zato umiram?«

Škripal je z zobmi.

»Guter, Guter, Guter!« je prosila sestra.

»Saj ne bom potrpel,« se je prelijala ranjenemu beseda v besno odločnost, da je Erazma premrazilo do kosti. Nikoli še ni bil pogledal temu nesrečnemu človeku v obraz. Zdaj se je dvignil iz čudne sle k vratom, da bi ga videl. Obstal je in slišal. Toplo, iz čudne, čudne žalosti je spregovoril umirajoči:

»Juta! Gregor naj mu bo ime.«

»Guter!« je vzkliknila pridušeno deklica.

»Zakaj govori iz bogovčeve favele?« je iskal Erazem začudeno.

»Gregor, kakor najin oče,« je ponovil ranjeni. Deklica je ihtela. Erazem je videl, da si je bila pokrila obraz z rokami. Strahotno je sunil veter v koč. Erazem je strmel v sobo s široko razprtimi očmi. Strašno je bil stisnil ranjenec čeljusti. Beli zobje so sinili kakor zveri. S tresoč se roko je iskal in dvignil nož. Neumljivo besedo je šepetnil. Deklici se je telo še huje zvilo, na glas je zajokala v roke. Njen brat pa je takrat naglo šinil z roko pod vrat. Nekaj strašnega, temnega se mu je ulilo čez belo polt, čudno grgrajoč

glas se je utrgal v prostor. Erazem je zavpil. Deklica je dvignila glavo. Mladi logar si je bil pretrgal bolečino in prerezal vrat . . .

Erazem je omahnil ob ognju. Kakor bogovca se ga je prijela trenutno brezmejna slabost. Notri ob mrtvem bratu je sedela Juta in je hotela biti sama, strašno mirna, strašno bridka, norska y neumorni besedi: »Guter, Guter, Guter . . .«

Toplo se je usopilo v mladcu iz bridkega. V zadnje ure noči je zasnul iz solza . . .

Potem pa je odprl oči iz čudne groze in gledal in ni vedel, ali sanja ali bedi. Od brata k hišnim vratom je begala Juta, ihtela, majala z glavo, omahovala in govorila venomer eno, venomer blazno:

»Gregor zadnji, Gregor zadnji . . .«

In zopet se je prijela za glavo, zibala z njo, trpela.

»Kakor moja uboga rajna mati tri ure pred smrtjo,« je občutil Erazem v dremotni svoji nemoči, pol beden, pol ubit od spanca in žalosti, »kakor moja rajna sestra ves dan, vso noč, preden je ugasnila.«

Mladenič je v strašnem usmiljenju sunil kvišku in stegnil roke po deklici. Presunljivo je zavpila, se sunkoma okrenila in planila skozi vrata v snežene zamete in prvi medli jutranji svit. Erazem je iskal za njo in klical:

»Juta, sladka, čista, edina!«

Vzšel je na rob planinice in videl podse. Doli na brvi se je bila pobrala iz snegov. Obvisela je na ozkem mostu nad vodo. Počepnila je, obesila noge nad globel. Samo z eno roko se je držala.

»Juta! Usmiljenje!« je zavpil mladec in drsel nizdol. Videla je, zamahnila z roko in ugasnila v mlamol . . .

* * *

Bogovčeva roka je ležala mladcu na ramenu. Strmela sta v tolmun, v strupeno zeleno vodo: iz dna je vzhajalo mrzlo, mrtvo obličje nesrečne Jute in vstalo na vrh. Mladec je planil, da skoči v vodo. Bogovec mu je stisnil krepkeje za rame in dejal zamolklo:

»Pusti duhovino!«

Mladec se ga je otresal. Voda je dvignila utopljenko in jo potegnila izpod brvi v plitvine. Erazem se je iztrgal bogovcu,

dospel do vode, zabredel in potegnil nesrečno telo na breg.

»Nenavidni te poja,« je spregovoril ob njem bogovec, »da noriš za telesi, ki jih je vzel hudič.«

»Leugest, Meister, leugest,« je jokal Erazem in spraševal v mrtvo lice:

»Zakaj, Juta, zakaj?«

»Nič ne vidi,« je mislil sočutno in pomilovaje bogovec; toplo, kot še nikoli se mu je vnelo za norsko mlado kri in je rekel: »Če si jo ljubil, stražo ji streži. Hotela je, da ji skoplješ grob.«

Odvedel je mladega nazaj v kočo k mrtve-mu logarju.

Šele iz mrtve je imel norški mladec svojo srečo: smel je spati pod Jutino streho do zadnje noči, smel jo je nesti na svojih rokah ...

* * *

Skozi zamete od Kokre v polje pred Dvorum sta bredla dva trudna človeka. Mladega je metal v sneg težki meč, starega je zanašala knjiga, katero je bil vzel iz Jutinega doma. Ženica, ki je ob poti varila močno pijačo, ju je videla in čakala, da potrkata. In sta potrkala in sedela ob ognju in bila kakor pijana iz zelišč. Rekel je stari:

»Hudič jaše ...«

Rekel je mladi:

»Le to bi rad umel, čemu je govorila o Gregorju ...«

Stari je osupnil in se zamislil. Potem je rekel hripavo: »Stal sem ob ribniku za Brdom. Že takrat sem videl, kako je vzšla iz vodá. Namenjeno ji je bilo.«

In kakor iz navade v pismo, je razgrnil v knjigo, strmel, bral na glas in rekel:

»Saj sem rekel, da ji je bilo namenjeno. Glej, iz knjige je verjela.«

»Kaj je njena knjiga?« je planil živo mladi. Stari je rekel kratko:

»Kalvin.«

* * *

Snedčeva Agata je vsa zadrgetala od sreče. Zagledala je nenadno Erazma. Ko je stopila bliže, je videla, da je bil upadel in celó osivel. Zajokala je, spraševala. Da ni bil v Gradci? Da sta z bogovcem pozabila na gojenca novih menihov? Kod je hodil?

Stražo je stregel. Čemu sprašuje.

Ali je Gertrudin grob obžaloval?

Ni odgovoril in je tožila:

»Objokuj ga. Njene vrvice nosi, kolikor hočeš, a še mene imej vsaj malo rad, vsaj malo rad!«

Zopet je molčal. Ona je solze obrisala in rekla trpko:

»Saj že vem, kaj bom storila.« Pokazala je v zvonove farne cerkve svetega Kocijana in šepetala:

»Tja gor bom zlezla in skočila dol. Ko bom v grobu, me boš morda rajši imel.«

»Ne kliči duhovin,« je rekel mladec resno.

»Ali jih je več?« se je začudila.

»Dve ste,« je odvrnil, »in druga je bridkejša!«

»Gertruda?«

»Juta.«

»Juta?« je trpela deklica iz nove nenavidnosti.

»Juta,« je govoril mladenič; »če pa boš v knjigi kraljev brala, boš našla še drugo ime. Tamara, ji boš rekla.«

»Tamara?« je majala deklica z glavo.

»Nič ne veš, papežnica,« je rekel pomilovalno.

»Uči me!« je zagorela deklica. »Tvoja vera, moja vera ...«

Silna moč je ljubezen. Še glas vesti, preprije, še klic zveličanja ...

VIGILIJE.

ANTON VODNIK.

Tako svetló je v meni
od Tvoje besede.

Kot ona —
ni tiha nobena zvezda.

Prav nad njeno dušo se sklonim,
da ne preslišim,

odkod je prišla, da je sanja
in tako lepe, žalostne oči ima,

da ob njej poklekne angel srea
in prečudno skrivnost pozna,

da so daljine in je še druga bridkost
nad bridkostjo krvi.

Od Tvoje besede, o Čista —
v sreču me luč boli.

O, tako natanko sem vedel,
da prideš.

Bolj plaho kot veter
se v meni je zganil
Tvoj glas.

Kako mi je dobro, kako mi je dobro,
da vem:
rože zato rasto,
da jih vidim ...

Joj, kaj je naenkrat senca šla
čez nebo Tvoje duše?

V dlani, ki se nad cvet je sklonila,
se je bolelost zganila.

*
Trpiš?
Tvoj molk me duši
in noč in žalost
na moje roké deži ...

Jaz sem bolan in ne vem,
kje rože rasto ...

Ali rože cveto
iz Tvojega srca?

Nad mojo trudnostjo
koprena nežnosti je vzšla:
in sem dete,
ki ihti
in sladko misli,
da sije v žalost Tvojega srcá ...

*
Za Teboj je šla moja žalost,
bleda od mučenja
kakor od zvezd,
ki tonejo ...

Iskala Te je
po Tvojih stopinjah,
ki so v moji duši,
Sinja.

In Te je našla
pod daljno kupolo nebá:
kako so Tvoje róke
strahoma zakrivale
lesket srcá ...

*
Odprl sem okno,
da me je rdeče obsenčil večer.

O, ali vidiš?

Kot strašno svetla sanja
pred večerno zarjo je klečal
skrivnostno sklonjen
angel Oznanjenja.

Molčala sva
z rokami na duši.
V srcu se gnetla je milost ihtenja.

Še vedno,
kadar me v duši zapeče to videnje davno
— beračem in ženam smehljam se ko brat.

DAN.

JOŽE POGAČNIK.

Vsak dan — je kakor simbolno drevo:
V noč korenine vsesa
in mladike blesteče čez zarjo požene,
od hipa do hipa močnejše, močnejše.
Potem pod nebo
svojo krono košato razpne
in raste, raste, o —
veje razširja in v luč zacvete
od tal do vrhâ.
Luč — o dneva cvetovi!

In ko se zvečer svetlo cvetje ospe,
na vsakem se žarkovem traku, na vsaki se
vejici
sad potehta:
zvezde kot jabolka zlata na dneva drevesu ...
— In dan zdaj smehljuje mine ...

Vsak dan je kakor veliko simbolno drevo ...
zame in zate — —
O človek, si že kaj obródil?

VERIŽICA.

NARTE VELIKONJA.

I.
V pedagoškem seminarju je sedela ko-
pica dijakov in dijakinja Skalarjeva.
Profesor Krajnik je zaključeval svoje
predavanje:

»Ako zapaziš pri človeku nagnjenje, ne
zatiraj zmožnosti, ki so v njem, temveč
odpri duši nove vidike, nove cilje, da te
še nerazvite in neodkrite sile zaposliš v
dobro smer.«

Profesor je za hip prenehal ter pogledal
po poslušalcih. Skalarjeva je z očmi visela
na njem; videlo se je, da se je profesor

nečesa dotaknil, kar je njo že dolgo mučilo. V tretji klopi je sedel Okorn, ki je vse stenografiral, kar je kdo zinil pri razgovoru, kakor je trdil njegov sosed Beran.

»Kdo med nami ni še mislil na samomor?« je nadaljeval profesor, pogladivši si svojo črno brado, kakor da hoče zakriti nekakšno zadrego.

»Ah!« se je premaknila Skalarjeva in njen obraz je preletel drget.

»Kdo med nami ni mislil na samomor? Vsaj tisti čas, ko si doraščal! Toda nekateremu se vrine v dušo čisto poseben način samomora, čisto določen način. Če to nagnjenje zatre samo za hip, ga vedno zasleduje. Ustvari vse pogoje za svojo namero, čisto natanko tako, kakor si predstavljaš! V času, ko si še gospodar vseh svojih sil, da samega sebe osmeiš!«

Skalarjeva je krčevito stiskala v roki droben zvezek ter ni trenila z očesom od profesorja, ki je nadaljeval.

»Recimo: fant si je predstavljal samomor na morski obali s strelom. Tega fanta jaz dobro poznam! Stopil je čisto na rob strme čeri, globoko pod njim je pljuskalo morje, da so pršele kaplje izpod dupljine nazaj v valovje; na čelo si je nastavil revolver ter pomislil: ‚Zdaj, še to minuto, pa me ni. Samo rahel pritisk, pa me ni. In valovi bodo butnili čezme!«

Skalarjeva je zamižala ter z omotično slastjo živela predstavo, ki ji je vstala v duši. Njeno lice je bledelo, roka ji je tipala, kakor da išče opore.

Profesor je to pripovedoval z zamolklo opajajočim, nenavadno tresočim se glasom. Opazivši Skalarjevo, vso blede in drgetajočo, je sočutno opomnil:

»Gospodična Skalarjeva, ako je vzdušje pretežko, odprite si okno ali pa stopite za kratek hip na hodnik!«

Zdrznila se je, kakor da jo je poklical iz sanj, ter si rahlo se nasmehnivši obrisala pot s čela.

»Hvala, gospod profesor, saj ni nič!«

»In tisti fant se je nasmel svoji blodni nameri, sprožil revolver v jato galebov nad sabo, zalučal ga daleč v valove ter se nato pognal v drznem skoku v morje. Kakor da je v tistem hipu ozdravil vso srčno stisko! En sam hip, en sam svetel in močan hip. Za spomin je pobral na

obali majhno, svetlo školjko ter si jo dal vdeliti v srebro kot obesek pri uri.«

»Ah!« je vzdihnila Skalarjeva, ko je tako nenadno končal. Kakor da ji je nekaj presunilo srce.

»In je bil rešen!« si je oddahnil Beran.

»Da, bil je rešen!« je smehljaje se priklinal profesor.

»Gospod profesor, gospod profesor!« je vsem v presenečenje in začudenje kliknila Skalarjeva. Kakor brezumna je planila iz klopi ter poljubila profesorju roko. »O, jaz vse to razumem! To je spomin, to je spomin!«

»No, no, predraga moja!« jo je miril profesor. »Taka reč nam služi za znanost.« Glas mu je drhtel v čudnem ganotju, ko ji je prijemši jo za obe roki pogledal v oči. Strašna tišina in osuplost je nastala med slušatelji, ki so nemo zrl ta prizor.

Profesor je nežno in rahlo spravil deklico v klop; roke so mu drgetale od usmiljenja.

»Ali ni izgubil?« je dahnila s strašnim obupom v očeh ter krčevito tiščala robec na ustne. »Ali ni izgubil?«

»Ni izgubil!« je sočutno dejal profesor. Deklica je planila v gorko ihtenje. Neizmerna groza se ji je zrcalila na licu.

»Jaz razumem, zdaj vem vse do konca!«

»Le pomirite se, gospodična: ta Vaš slučaj je znanstveno izredno zanimiv, toda pomnite,« je povzdignil glas in jo pogladil po laseh kakor otroka, »da nam je življenje dano radi življenja in ne radi smrti; nikar ne zamenjajte smotrov!«

Skalarjevi se je za hip razjasnil obraz, in kakor da je našla novo razodetje, so se ji med smehom ulile solze po obrazu:

»Oprostite, oprostite vsi, kako sem neumna! Kako me je sram, da sem tako brezpametna!«

»Nič se ne sramujte, gospodična!« je dejal profesor z ginjeno prijaznim glasom, »solze so zdravilo, ko te boli srce v stiski in trpljenju!«

In stopil je parkrat nemirno po sobi, počakal, da so si slušatelji oddahnil, nato povzel besedo:

»Ako že pri otroku zapaziš slabo nagnjenje, je stvar lažja. »Tam ga zagrabiš, preden se ukorenini.«

Kakor da si premišlja, ali bi nadaljeval, je stopil še par korakov po sobi, ozrl se na Skalarjevo, ki si je med boleznim

smehljanjem brisala zadnje solze z lica, nato sunkoma nadaljeval:

»Moj prijatelj, recimo, moj znanec, je zapazil, da je njegova žena, ko je bila noseča, kradla. Da, ukradla,« — s pri-tajeno boleznim glasom je poudaril — »ukradla na Vernih duš dan iz drago-cenega venca na osamljenem grobu živo-rdeč nagelj, ki je nihal sredi krizantem. Rekel ji ni ničesar, da njenega pregreška še bolj ne poudari, toda venec je bil kakor oropan, vse je bilo spleteno in po-stavljeno radi nageljna!«

Profesor je pripovedoval z nerazumljivo muko in prikritim boleznim gnevom: »Prijatelj je namreč bil prepričan, da bo otrok, ki se bo rodil, kradel!«

»Ali je res kradel?« je s strahom krik-nila Skalarjeva, pozorno motreč njegov obraz.

»Ni kradel!« je s ponosom poudaril pro-fesor. »Ni kradel! Otroku je pomagal!« Skalarjevi je gorelo lice, vsa zamaknjena je zrla v lepi profesorjev obraz. Iz nje-govega glasu je zvenela čudovita ljubezen in skrb.

»Naučil je otroka, da mu je pokazal vsako novo stvar, ki jo je dobil. In če si kupi eno samo pero, mu ga pokaže, da razveseli očeta!«

»In zmerom?« je vprašala Skalarjeva.

»Zmerom!« je poudaril profesor odločno in z zanosom.

Ko je odšel, se je Skalarjeva naslonila na mrzlo šipo na oknu ter začela ihteti:

»In jaz sem izgubila tak spomin.«

II

Proesor Krajnik je stopil okoli ene po-poldne v svoje stanovanje s čudnim nemirom. Z nejevoljo je opazil, da strgulja ni na pravem mestu. Po navadi mu je prihitela naproti desetletna hčerka edin-ka. Bil je vdovec; žena mu je bila umrla že v drugem letu. Od tedaj mu je gospo-dinjila stara teta.

»Tako pozno nima več šole.« To mu je švignilo mimogrede skozi možgane, dočim so mu bile misli še pri predavanju. Skalar-jeva mu ni hotela izpred oči. »Svet je še zmerom enak, niti za ped nisi še pre-maknil duše z intelektom!«

»Ali ni Dane doma?«

»Seveda je! V tvoji sobi se uči!« je dejala stara teta, ki je pokukala iz kuhinje.

Osupnil je, nato na rahlo odprl vrata k otroku.

Deklica je sedela sredi svojih igrač ter vsa zaverovana nekaj ogledovala. Uzrši očeta pred seboj, je za hip zdrevenela, a nato sunkoma položila lutko na svetel predmet, ki ga je bila spustila na tla, ter nenavadno razigrano planila očetu na-proti.

»Atek, kako si danes pozen!«

Dvignivši jo k sebi, ji je pozorno pogledal v oči; deklica je povabila pogled, nato se mu izvila na tla ter pograbila oni svetli predmet. Bila je zlata verižica z zlatim obeskom sikstinske Madone.

»Atek, to sem našla!«

»To si našla? Na cesti?« jo je ljubeznivo posadil na kolena. »Po poti v šolo? Ali iz šole?«

Glas mu je drhtel in krčevit trepet mu je šel skozi ude:

»Kje si našla in kdaj?«

»Iz šole! Ne, pravzaprav —« se je po-pravljala deklica, »da, iz šole.«

»Na stopnicah?«

»Ne, atek, v šoli!«

»Na hodniku?« je mrzlično silil vanjo.

»Da! — Ne, atek, v šoli!«

»V sobi?« se je zdrznil profesor in kakor leden žvižg mu je šlo skozi sree. V tistem hipu je zunaj zazvonilo; deklica mu je planila iz naročja.

Čez hip je potrkalo, rahlo in plaho je vstopila Skalarjeva. Hčerka se je tik mimo nje izmuznila iz sobe.

»Oprostite, gospod profesor!« je dahnila dijakinja ter obstala na pragu.

»Prosim, izvolite!« ji je stopil nasproti. Posadil jo je na zofo ter začudeno zrl v njen prepadeni, ves nemirni pogled. Kakor da strmi iz daljne globine.

»Gospod profesor, jaz... jaz... Čudno se Vam bo zdelo... Gospod profesor... To je tako grozno...«

Trgala je žepni robec ter s silo pridrževala solze. Poteze okoli ustnic so ji igrale v nervozni napetosti.

»Gospod profesor... pomagajte!« je nato kriknila na ves glas ter plaho kakor senca pokleknila predenj. »Gospod pro-fesor, oprostite, jaz sem neumna ženska, jaz sem tako nespametna!«

»No, no!« jo je prijazno dvignil profesor, s skrbjo opazujoč njeno vedenje. »Izvolite sestiti nazaj! Kar sedite, pomirite se in govorite, da Vam bo lažje...!«

»Vem, gospod profesor, da Vam lahko vse zaupam; videla sem Vam v dušo...« Kakor dete mu je zaupljivo zrla v oči. Njen glas je razodeval stisnjeno muko, in ko je tako sključeno sedela na zofi, je je bilo komaj, da bi jo dvignil na roke. Z zadrego in rahlo iskajoč je vprašala:

»Tisti fant ste bili Vi sami?«

»To ni bilo težko uganiti!« se je dobrohotno nasmejal profesor ter zapazil, da se mu roka trese od neznanega nemira, ki se ga je polaščal. Oprijel se je za stol.

»In tista školjka?«

»Ali bi jo radi videli?«

»Da, prosim,« je prikimala polglasno.

»Rada! — Ne zamerite!« se je opravičevala vljudno in vdano. »Ne nosite je s seboj!«

»Tukaj je!«

In vzela je s srebrom okovano školjko iz miznega predalčka.

»Ali je ne nosite s seboj?« je ponovila ter mu verno pogledala v oči. »Ko sem šla k Vam, mi je ta misel najbolj brnela po glavi. Ali je ne nosite s seboj?« Kakor da s silnim strahom pričakuje odgovora.

»Ne, ne nosim je, draga moja gospodična. Odkar imam otroka, ne zamenjujem smotrov!«

Rahel trepet in globoka ljubezen je zvenela iz njegovih besedi.

»Razujem!« je dahnila, kakor da se ji je odprla nova skrivnost. »Otrok je torej tisto!« In strašna groza ji je legla na obraz. »Otrok je tisto drugo! In jaz... jaz sem izgubila oboje!«

V bolestnem histeričnem krču se je zvila v dve gubi ter začela ihteti na ves glas.

»Gospod profesor,« je jecljala, »jaz sem tudi imela otroka in je umrl. In ko mi je fantek, star dva meseca, umrl, sem nenadoma čutila, da sovražim njegovega očeta. Ne sovražim: zoprni mi je bil in strah me je bilo pred njim. Zaradi njegove plahe čudi me je bilo strah in zaradi tega sem ga sovražila. Prišel je drugi dan po pogrebu, prej si ni upal, tudi ga ni bilo nič zraven, ko je otrok umiral. Sama sem sedela pri mrličku v

bolnišnici od polnoči do ranega jutra in nisem nikogar poklicala. Po pogrebu je prišel on« — oči so se ji zasvetile v neizraznem zaničevanju — »in pokazala sem mu vrata. Da, pokazala vrata!«

Premagal jo je plač.

»Čez dva dni«, je nadaljevala po premolku, »je prišel spet. Žalosten je vstopil, bled, na očeh se mu je poznalo, da ni spal dve dolgi noči. Položil je na mizo zlato verižico z Madono ter dejal: ‚Za spomin in ko ti bo težko!‘ Dejal je ter se obrnil brez vsake druge besede. Žalosten je bil. Kaj bo! Ubog je bil in šele v petem semestru. Na vratih se je okrenil, rekoč: ‚Obljubi mi, da boš verižico nosila na vratu!‘ Meni ga je bilo v hipu žal; imela sem ga rada in sem prikimala. O, jaz sem ga imela rada, toda tistega o otroku nisem mogla pozabiti. Tisto je ležalo kakor črna tema med nama: prvo noč po pogrebu se mi je namreč vrinila misel, da je on otroka ubil z željo, s svojo lastno željo!«

»No, no, gospodična!« jo je miril profesor.

»Da, z željo!« je bruhnila iz sebe. »Otrok je začel bolehati tisti dan, ko me je prvič obiskal v bolnici. In če ga ni bilo teden dni, se mu je boljšalo, kakor hitro je spet prišel, je otrok upadal. Toda ko je dete umiralo, ga ni bilo! Da, takrat ga ni bilo in vso tisto noč sva bila sama v sobi, niti luči si nisem upala prižgati, da ne pridejo ter ga ne odneso!«

Solze so ji hotele zaliti glas.

»In jaz sem imela njega in dete tako neizmerno rada! Vem, ves svoj denar je dal za verižico, stradal je, da jo je kupil. In obljubila sem mu ter si jo obesila okoli vratu. ‚Za spomin in ko ti bo težko!‘ Priznam, gospod profesor, ne verujem in obesila sem jo radi obljube in spomina in ko mi bo težko!« je še enkrat poudarila. »Tudi Vi ste školjko vzeli za spomina voljo in ne radi drugega. Tudi Vi ne verujete v nadnaravne, recimo, božanske mistične sile; sami trdite, da je vse samo eksperiment!«

»Ne prav tako, gospodična, ne prav tako!« se je zamišljeno otresel profesor in oči so mu strmele v verižico, ki je bila padla pod mizo. »Približno, samo približno! Verujem v še neznane duševne sile, ki jih mora eksperiment šele odkriti!«

»To je vendar vseeno, gospod profesor!« je vzkliknila. »In da boste takoj imeli takle eksperiment: Jaz sem ono verižico izgubila. In od takrat se me lasti občutek strašne osamelosti in praznote. Vse je prazno, vse se izmika in v meni zori čim jačje grozna želja, da bi umrla. Da bi umrla! Dokler sem imela verižico, sem se čutila varno radi spomina; čudna sila je v nji. Zadnje dni pa je vse izginilo, vse izginilo!«

Z neizrekljivo muko je pripovedovala vse to. Prsti, s katerimi je vila žepni robec, so ji drgetali kakor v vročici in oči so ji gorele kot v blaznosti.

»Zadnje dni je vse izginilo in jaz sem že našla kraj, kjer se vtopim, gospod profesor!«

Kakor da jo je dvignila neznana sila, je planila kvišku, toda profesor jo je ujel za roko ter dejal s čudno trepetajočim glasom:

»Pomirite se, draga moja; morda verižico še najdete!«

»Ah, nikoli! V tem mestu nikoli! Gospod profesor, ako me ne bo več, potem me ne iščite više od marmornatih stopnic. Tam se vržem v reko, ko bo kelih prekipel. Niti verižica sama ne bo pomagala; odkar je nimam, sem pregledala vse svoje življenje ter spoznala, da je vse ničevno, da je vse laž, da je vse pehanje, ves trud sama prevara src. Zdaj razumem Schopenhauerja! Da, razumem ga! Toda on, on je bil strahopetec, ki je umetničil z resnico ter samega sebe slepil, da mu ni bilo treba na sebi izvesti zadnjih posledic lastnega nauka in spoznanja!«

Zaničevanje, ogorčenje in sovraštvo je bruhnilo iz nje, da je kričala v histerično visokem glas.

»Ali, gospodična!« jo je miril profesor, potisnivši jo nazaj. S strašno napetostjo v obrazu, ne da bi trenil z očesom, je pobral verižico s tal, rekoč:

»Oglejte si, gospodična, ali ni morda ta verižica Vaša!«

Sovražno trd je bil njegov glas. Roka se mu je očitno tresla. In lice je zadobilo izraz človeka, ki visi na eni sami niti nad prepadom.

»5. novembra 1920!« je kliknila Skalarjeva, ne da bi pogledala, naglo pograbila za verižico ter obrnila obesek.

»Da, je! Glejte, tu je datum. 5. novembra 1920. Pet dni po otrokovi smrti!«

Profesor se je sklonil smrtno bled k obesku: »Da, Vaša je!« je povlekel z ledeno hladnim glasom ter si krčevito segel v lase. »Vaša je! Vzemite jo! In kje ste jo izgubili?«

»Od kavarne ‚Stella‘ do univerze!«

»Po poti mimo muzeja?«

»Da!«

»Natančno prav!« je dejal, zamišljeno zroč predse. »Vzemite, gospodična!«

Njegov glas je drhtel v bolestnem usmiljenju...

»In tista misel na marmornate stopnice je samo kruta šala Vaših trudnih možgan. Odpočijte si. In kadar še pride, pomislite name; bodi Vam to v drugi spomin!«

Rahlo ji je pogladil lase ter jo prijel za roke, ki so tako bolno radostno tiščale verižico. V očeh se je isknila za solzami čudna sreča in lice ji je od blaženega ganotja drhtelo in utripalo.

»Poljubite me, gospod profesor! Vsaj kot starejši brat, če ne kot oče!« je zaprosila z ihtečim glasom. »Nikogar več nimam na svetu — tako bom imela vsaj nekoga, ki bom mislila nanj!«

In profesor, sam smrtno bled, je prijel njen beli obraz ter jo trikrat poljubil na čelo:

»To bodi za očeta, to bodi za brata in to za prijatelja zvestega!«

Z drhtečimi rokami ji je vzel iz rok verižico ter ji jo obesil okoli vratu.

»Gospod profesor!« je jecljala od neizmerne ganotja. »Hvala lepa, gospod profesor!«

»Prijatelj!« je odvrnil profesor.

»Kaj Vam je?« je plaho vzkliknila, videč, da išče z roko, kam bi se prijel.

»Nič ni, prijateljica draga, nič ni! Le pomirite se!« se je zdrznil, spravil jo narahlo do vrat, kjer mu je v naglici v solzah in vroče poljubila roko.

Vrnivši se v sobo je trdo in trudno sedel na stol ter si z bolestno kretnjo krčevito segel v lase. Kakor da je vlovil daljno, dolgo iskano, a v hipu dozorelo misel, je s smrtnim poudarkom dejal:

»Ali se je lagala ali ukradla!«

V grozni sumnji je hotel že vstati, ko so se s hruščem in truščem odprla vrata;

143 Dana je razposajeno in brezskrbno planila

v sobo ter se mu priliznjeno vrgla okoli vratu.

»Pojdi, atek, k obedu: to gospodično si pa dolgo izpraševal. Ali je znala? Vsa vesela je odšla.«

»Poslušaj, Dana; imela si srečo: ta gospodična je prišla po svojo verižico. Tista verižica je bila njena!«

Strog in neizprosen je bil njegov glas; deklici so se orosile oči.

»Atek, to pa ni res!« je v naglici trmasto odgovorila.

»Dana, to je res!« je temno pogledal profesor. »Tvoj atek ne laže!«

»Da,« se je zmedel otrok. »Če jo je pa Furlanova našla!«

»Komu si jo vzela ti?«

Bled in prepaden je bil njegov obraz, z mrzlim in polblaznim bleskom v očeh je posadil otroka na kolena. Deklica je vsa trepetala v rokah med njegovim svinčeno osornim in zamolklim vprašanjem.

»Atek, atek!«

»Komu si jo vzela?«

S strašno stisnjeno muko je ponovil besede. Prijel je kodrasto glavico z obema rokama, kakor bi jo hotel pobožati. Neizrekljiva boleost mu je grabila srce, kakor da ga nekaj duši; ves se je tresel od blazne vročice.

»Furlanova jo je našla, ko sva šli v šolo in pod klopjo sem ji jo vzela. Saj ni bila njena!«

Otrok je trmasto in našobljeno poudaril zadnji stavek ter se poizkušal izmuzniti. Takrat je profesorja prešinila divja bolečina; pritisnil je deklico k sebi ter ugotovil v strašnem razodetju:

»Lagala in kradla! Ti, moj otrok, lagala in kradla!«

V blazni grozi so se krčevito stisnili prsti; deklica je rahlo zaječala, zamolklo zagrgrala ter otepla z rokami. In ko so se prsti spet razklenili, je dete brez življenja omahnilo očetu na kolena.

Profesor je za hip nemo zastrmel v mrlička, nato prijel deklico v naročje, jo začel tresti, klicati po imenu, poljubljati. Zaman! Kodrasta glavica je brez moči omahovala na njegovi roki, na licu in okoli usten je ostalo nekaj kakor nekriknjen, neizgovorjen očitek. V blazni boli je nato planil k durim, jih zaklenil ter položivši deklico na divan natrgal in nastlal okoli

nje cvetja, ki je stalo na oknu. Rahlo kakor tat se je splazil ter prisluhnil pri vratih, potegnil iz mize pištolo ter naslonil svojo glavo k otrokovi ...

Čez nekaj minut je planila iz stanovanja na cesto stara teta, tresoč se po vsem telesu, ter jecljala hripavo brezzvezne besede:

»Tam gôri ... profesor ... tam gôri ...«

III.

Ko so večerne izdaje prinesle vest o grozni družinski tragediji, je Skalarjeva sedela v seminarju.

Okorn je bil pravkar prišel k njej s svojim dopoldanskim stenogramom, proseč jo, naj mu pove, ali je vse napisal po resnici. Pravzaprav je prišel iz gole radovednosti, kakšen znanstveno zanimiv slučaj je profesor mislil.

Skalarjeva se je bila po obisku pri profesorju vsa pomirila. Čudovita blaženost in topla hvaležnost ji je polnila srce, da bi bila vzkliknila od nepopisnega občutka in olajšanja. Silna čuvstva so plala v njeni duši, kakor da se je razlilo v njej celo morje solnčne sreče.

»Da, gospod Okorn,« mu je pritrdila, ko ji je prebral stenogram, »življenje nam je dano radi življenja in ne radi smrti! Ali imate tako napisano?«

»Kdaj pa slišimo Vaš zanimivi slučaj?« jo je naravnost vprašal, ne da bi se kaj zahvalil za pojasnilo.

»Gospod Okorn, tega pa niti s stenogramom ne zagrešite!« se mu je nasmejala Skalarjeva ter pospravljala svoje zapiske, da odide.

V tistem hipu je vstopil bled in prepaden dijak Beran. Glas se mu je tresel kakor zasolzen, in toliko da je iztisnil čez ustnice:

»Profesor Krajnik je mrtev!«

Dijaki so planili kvišku. Skalarjeva je obnemela, segla nato po list, ki ga je oni držal v rokah, mrzlično preletela z očmi stolpce ter po prečitaniu debelotiskane vesti kriknila, kakor da jo je kdo sunil v srce:

»Priatelj!«

Opotekla se je ter zgrudila nezavestna ob klopi na tla.

Spravili so jo k sebi. Ko jo je hotel Okorn spremiti domov, je odklonila, dasi se je

komaj držala na nogah. Okorn je začuden gledal za njo, zmajal z glavo in dejal: »Zdaj pa profesor ne bo obrazložil nje-nega slučaja. In vsa zaljubljena je bila vanj; že zjutraj sem to vedel!«

»Eh, kaj veš!« je jezno dregnil vanj Beran, da bi s tem udušil solze, ki so mu hotele zaliti glas.

Skalarjeva se je, prišedši po stopnicah v avlo, ozrla mehanično nazaj ter dejala:

»Prav takšne so one stopnice!«

V glavi ji je kljuvalo, zmedeno so se ji podile misli in v srcu jo je tiščala neizmerna bridkost. S čudno naslado je ponovila, stopivši skozi glavni vhod:

»Prav takšne so one stopnice in šest jih je in potem je voda!«

PRETRGANO SOGLASJE.

STONE SELIŠKAR.

Nevidna roka je risala na nebo Kandinskega inspiracije.

Večer, ves prepojen s pojemajočo zarjo, je objemal noč

sladko, nebeške miline polno,

z vso strastjo večne ljubezni,

objemal jo in poljuboval

ter jo božal z mehкими dlanmi

po svilenih laseh,

da so se razprostrle

od zemlje do neba

in so se prelivale tam iz

inspiracije v inspiracijo,

dokler nista bila eno, noč in večer.

Godba, tako nepopisno lepa, kakor da bi na mesečno

srebrnino z zlatim kladevcem tolkel nekdo,

je padala iz godala,

skritega v neskončnosti.

Ob vodometu v parku sem sedel

v tej sladki noči

zadovoljen, brez sanj, brez misli, brez

pesmi —

o, kako srečen je človek takrat.

Ali, prišla je zavist od nekod.

Zaslišal sem nerodne korake po nežnem pesku

in izza palme je skočil hripav smeh pijanega moža,

ki se je zaletel v moje soglasje, da se je zamajalo kakor pajčolan v rahlem vetru.

Že sem se stresel od tesnobe in žalosten sem položil roko na svojo levo stran.

In še je iz teme švignil ženski krik, zamolkel kakor nočne ujede, in mi je izkljuval soglasje v neštivilne kosce, ki so se kakor jesensko listje razpodili po dolgem drevoredu.

Skočil sem po poti — pa nisem mogel hiteti.

Čudno težko sem vzdigoval noge in zaželel sem si Mefistovega plašča, da si ne bi nog omadeževal na umazanih človeških tleh.

IZPREHOD.

JOŽA LOVRENČIČ.

Prišla je pomlad in dva ptička,

da, ptička,

sta v grm zeleni zletala,

sta drobno gnezdo spletala

dva ptička.

Z neba premodrega je solnce,

da, solnce,

na grm zeleni sevalo,

še s cvetjem ga odevalo

to solnce!

Pa pridem jaz spresam po stezi,

da, stezi,

in gledam ptičici drobni

in gledam grm, ki zeleni

ob stezi.

In ptiček en dva tri zapel je

in pel je:

Le kdo bi se grdó držál,

ko Bog nam pomlad je poslal

v veselje!

In ko sem vračal se čez polje,

da, polje,

Bog ve, da mislil sem na te,

ki si se vkradla mi v srcé,

145 in bil sem dobre volje!

SVETNIŠKA BALADA.

JOŽE POGAČNIK.

Ustnice razpokane,
oči ves dan objokane —
dete, kaj ti je?
ojoj!

Preveč mi Bog je piti dal,
preveč z očmi sem že spoznal —
zato trohnenje vame gre.
Oj! Oj!

SPEČI STRAŽARJI.

FRANCÈ VODNIK.

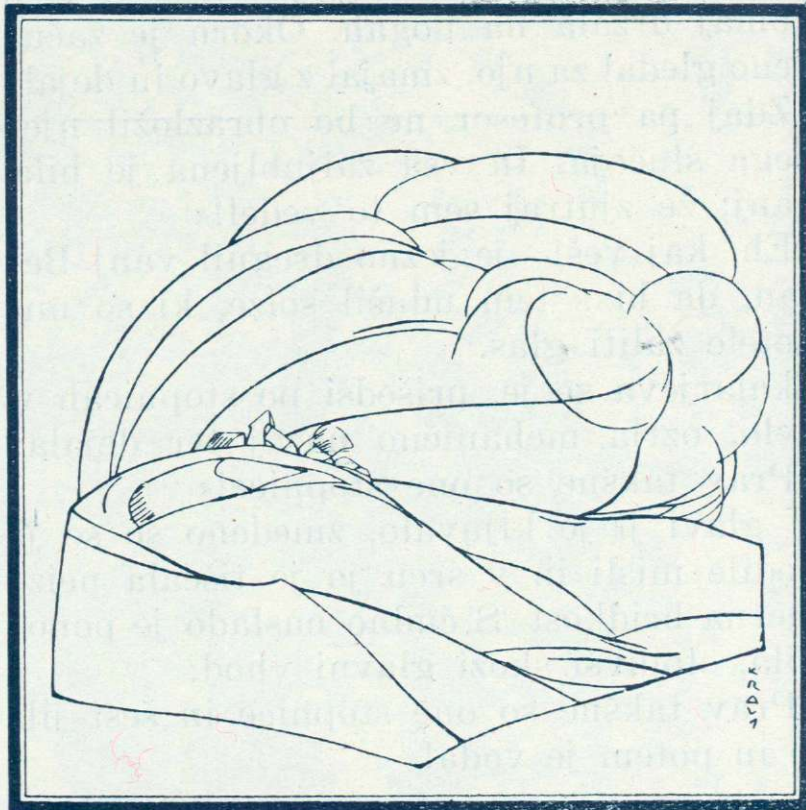
Pred šotori našimi
ugasli so ognji
in bedni stražarji,
v plašče tople zaviti,
spe utrujeni...

A mi, ki vso noč smo
molitve v šotorih prepevali,
vedoči, da pride
mimo naš Kralj
in nas popelje
na slavje veličastno,
smo umolknili.

Sklonjeni nizko
od teže bridkega molčanja,
prestrašeni in blede
stojimo nepremično,
v rokàh držeči
čuječnosti rože ovenele
in njih grenki vonj
polni s tesnobo nam
oropana svetišča duš.

Ne pojemo več
in naše molitve so neme.
Obup in strah
nam duše vznemirja,
ko s pogledi bolnimi
se vprašujemo:
Ali bo videl nas,
ko v temi bo mimo šel?
Ali bo videl nas? —

Ne pojemo več...
a bedni stražarji naši
spe utrujeni
in več ne svetijo nam
plameni ognjev
v temi!

DOM.

JANEZ JALEN.

Drama v štirih dejanjih.

DRUGO DEJANJE.

Pozorišče: Tratnikova hiša kakor v prvem dejanju. — Oprava je ista, le namesto otomane stoji pri peči miza krušnica, okrog katere je razšarjena peka. Luč nad mizo gori.

Triindvajsetega decembra zvečer.

Ana (v isti obleki kakor v prvem dejanju, pospravlja pehare in podhlebnice).

Angela (v delovni obleki in v belem predpasniku, nazaj pokrita, pride iz kuhinje, sede k mizi in si briše z robcem razgreti obraz): Hvala Bogu, da je kruh vsajen.

Ana: Trudna si, kajne.

Angela: Kaj bom trudna; le vroče je pred pečjo, da bi človek kar zgorel.

Ana: Čemu se ženeš po nepotrebnem. Lahko bi vsadila Mina.

Angela: Dekla? Dokler jaz gospodinjim, sta lopar in peč moja, Minin pa je pomijnik.

Ana (po kratki pavzi): Kako lepo bi bilo lahko pri nas.

Angela: Lahko, če bi vsi imeli pamet. Daj, pospravi sama nekoliko. Jaz moram Mirku pripraviti sobo. (Vstane.) Z malima dvema se bo pripeljal.

Ana: Počij nekoliko.

Angela: Da bo takoj ogenj v strehi, ko pride. (Prime za kljuko.)

Ana: Saj ga ne bo.

Angela (se začudi in stopi nazaj): Ne bo ga domov?

Ana: Pisal je, da se mora učiti.

Angela: Čudno, da ga prav za božične praznike napade pridnost. — Ha, ha, ha. Kmalu bo zopet prijetno na Trati, ker srečuje norce pamet.

146 **Ana:** Angela, nikar!

Angela: Kako bi me ne jezilo. Mi vlečemo, on pa nalašč nagaja. Naj le uboga Krčmarja, slepec. — Prav. Torej ne bomo nikdar več na božič vsi doma.

Ana: Da, že prihodnje leto tebe več ne bo.

Angela: Hvala Bogu, da grem, da bo konec.

Ana: Kako govoriš.

Angela: Misli Mirko, kako nam kljuba, če se nam Krčmar škodoželjno smeje. Tudi njemu se še bo; pa bo prepozno.

Ana: Nikomur se ne bo. Jutri pošljeva Mirku potice.

Angela: Kaj — — —? Še to — — —? Zaradi mene. (Pospravlja.)

Ana: Morda se res uči. Z malim je zadovoljen letos. In, saj veš, na svoj delež čaka.

Tonej (pride trdo): Mesar je vzel tele. Na, denar!

Ana (vzame denar, pregleda površno in spravi v kredenco): Koliko je tehtal?

Tonej: Devet funtov čez poldrug cent.

Angela: Lepo tele.

Tonej: Za mesarja; za rejo pa ni imelo pravih kosti.

Ana (se vrne k delu): Pogrej se, Tonej. (Mu pokaže klop pri peči.)

Tonej: Mi ni mraz, me je Krčmar dovolj nakuril.

Angela: Krčmar?

Tonej: Sva rekla s Tinetom, da ne sme pasti nobena srna, da bodo zarod odredile, ko je tako trda zima. Mi je pa ta lakota dveh kozličev mater odbil.

Angela: Revčka.

Tonej: Ne bosta dolgo revčka, ju bodo lisice strgale.

Ana: Lov bosta vendar sama uredila.

Tonej: Na tvoje ime je zapisan! Zato moraš ti Krčmarju prepovedati streljati.

Ana: Tine naj — — —

Tonej: Da mu bo zopet podrobil, da še ni on gospodar, kakor oni dan na Kališču. Sem mislil, da ga bo ustrelil, tako je bil Tine tegoten.

Angela: Še kaka nesreča naj se pripeti. Treba je bilo lov izdražiti!

Tonej: Ali sem ga jaz, ali ga je Krčmar?

Ana: Naročila sem mu; šestnajsto leto je že pri hiši.

Tonej: In mislim, da sme tudi Tine imeti kako zabavo, če zaradi Mirka stoji šarec v hlevu.

Ana: Že zopet zabavljaš.

Tonej: Ne bom rekel nobene več. Samo to povem, da bom Krčmarju vzel puško, če ga še enkrat dobim v našem lovu; potem naj bom pa jaz zaprt ali on; magari eden izmed naju mrtev. Jaz sem Tratnikov zaprisežen lovec, ne on. (Jezzen odide.)

Angela (hoče za njim): Stric!

Tonej: Nič stric. (Zapre vrata.)

Ana: Čudno, da ni Tine nič omenil, da sta se na Kališču sprla.

Angela: Saj ne more, če mu očita, da še ni gospodar. Izgledalo bi, kakor da hoče imeti takoj Trato od tebe.

Ana: Imaš prav.

Angela: Ko bi vsaj Tine in Mirko, ki sta brata — — —

Ana: Tudi Kajn in Abel sta bila brata — (Kraguljčki prirožljajo na dvorišče.)

Angela (posluhne): So že doma. (Odhiti.)

Ana: Ogrni se. Razgreta si. Prehladila se boš!

Angela: Nič se ne bom, in, če se prav.

Ana: Ne ubogajo več. (Sede. Ko začuti Stanka, vstane, potegne z robcem preko obraza in si popravi lase in ruto.)

Stanko (krepak deček v petnajstem letu, v lepi zimski obleki, obstoji na pragu in se počasi odkrije).

Ana: Kaj ne upaš naprej?

Stanko: Gledam le, če si tudi ti slabe volje.

Ana (mu gre naproti in mu da roko): Kdo pa je slabe volje?

Stanko: Vsi. Tine se je ves čas z voza pogovarjal s šarcem in Črtom; posebno s psom. Tončka se je zavila v kožuh in molčala.

Ana: In obvarovala sebe in tebe prehlada.

Stanko: Sedaj pa lahko zunaj na mrazu z Angelo klepeta.

Ana: Stanko, dekleta si rade svoje povedo.

Stanko: Čenčajo.

Angela (vstopi): Mama, tudi Tončki je Mirko pisal.

Stanko (sede k peči).

Tončka (je vstopila tik za Angelo): Pritožuje se čez Tineta. Dober večer, mama! (Ji da roko.)

Angela: Zaradi njega noče priti domov.

Tončka: Meni naj bi bil že pisal; toda — Škrjancu —.

Ana: Stanko, preobleči se pojdi, ves boš moknat.

Stanko (ugovarja): Tudi Tončka je praznična.

Angela: Ubogaj mamó!

Stanko (vstane): Zaradi mene lahko govorite o Mirku in Škrjancu.

Tončka: Bratec, ne bodi siten!

Angela: Kaj te brigajo naši pogovori?

Stanko (se razburi): Toliko me brigajo, da grem prihodnje leto na drugo gimnazijo, kjer ne bo profesorja Škrjanca, ali pa ostanem doma. Ne bodo mi očitali, da imam dobre rede zaradi svoje sestre. Da veš, Angela! (Burno odide.)

Angela: Kdo mu je povedal? Tončka?

Tončka: Sedaj si ti sitna.

Ana: Otroci imajo velike oči in več vidijo, kakor si odrasli žele.

Angela: Odrasli pa vidite celo to, česar ni.

Tončka: Ne bodi huda. Pokaži mi rajši, kako si preuredila najino sobo.

Angela: Pojdiva! (Odideta.)

Ana (sede in nasloni glavo): Tudi najmlajšega so potegnili za seboj v vrtinec. (Začuje Tinetove korake, vstane in gre brisat k peči prah.)

Tine (v težkem haveloku, debele rokavice na rokah, vstopi): Ali strica še ni?

Ana: Že dolgo je doma.

Tine: Je kaj prinesel?

Ana: Zajca.

Tine: Samo. No, pa saj še ni vedel. Škoda. (Hodi po hiši in slači rokavice.)
Ana: Kaj ti je danes?
Tine: Nič mi ni. Mraz je.
Ana: Je. Takoj zavrem čaja. (Odide.)
Tine (hodi naprej in zmeče rokavice in havelok na klop): Nič ni. Saj več biti ne more.
Ana (se vrne): Ali ti je še mraz?
Tine: Eee, ne bom zmrznil.
Ana (vzame cunjo, da bi zopet brisala prah).
Tine (se ustavi pred njo): Mama! Naj se jutri Stanko in Tončka peljeta do kriške graščine. Rada se vozita na saneh.
Ana: Ali ni predaleč v tem mrazu?
Tine: Lajo in Črta bi vzela s seboj.
Ana: Zakaj oba?
Tine: Prodal sem jih. Kriški jih rabi takoj. Sam jih ne utegnem odpeljati in jih tudi nočem. Da bi cvilila na verigah, ko bi odhajal!
Ana: Kako boš sedaj sam lovil?
Tine: Pozimi s sekiro, poleti s koso.
Ana: Kaj hočeš reči?
Tine: Tudi lov sem oddal.
Ana: Ne moreš skriti, kako ti je po obojem hudo.
Tine: Ah, kaj hudo. Konjem pred dirko nismo dali nič jesti in nič piti in sami nismo z njimi vred ves dan nič jedli in nič pili za prazen nič. Dom pa ni prazen nič!
Ana: Pa vendar nisi prodal tudi puške?
Tine: Nisem. Nad mojo posteljo naj visi ta spomin na mojega očeta. In, četudi bi mi ne bila v spomin, je ne dam, ker jo bom čez leta zopet nosil na rami okrog. O, še bodo lajali Laje in Črti na našem dvoru; prav ta imena jim bom dal; tudi v spomin. — Sicer jo bom pa rabil včasih; izgovoril sem si vsako leto za tvoj god srnjaka.
Ana (ga prime za roko): Tine!
Tine (se umakne): Pusti me; nisem več otrok. — Denarja ti ne morem dati nič; še sam sem nekaj dodal, da sem plačal v posojilnici zaostale obresti.
Ana (veselo): To skrb si mi odvzel?
Tine: Da. In za naprej jih bo treba plačati še ta mesec. Zato pa — — — Tudi šarca sem prodal.
Ana: Šarca. (Sede in upre pogled zamišljeno predse.)
Tine: Hočem reči — — — Saj ni moj. Sestavila sva le kupno pogodbo. (Jo vzame iz žepa in položi prednjo.) Podpiši jo, če ti je všeč; ugodna je. Če ne, pa ne. (Ogrne havelok, vzame rokavice in hoče oditi.)
Angela (vstopi in ju ostro pogleda): Kaj si zopet storil?
Tine: Nič.
Angela: Nekaj si; poglej mamó!
Tine: Prodal sem, kar nam je v napotje.
Angela: Kaj si prodal?
Tine: Lov, pse in konja; če moraš vedeti!
Angela: Zadrega. Lahko bi me prej vprašal, če si me naprosil, da ti pomagam voziti.
Tine: Ako bom ženske izpraševal, bomo cincali in cincali, dokler ne bo vse zacincano.

Ana: Vsaj konja bi obdržal do jeseni.
Tine: Kaj pa bo v jeseni? Nič ne bo. Staro pesem »Daj, daj, daj!« bi naprej peli. Zvedel sem danes, da nima Mirko še nobene izkušnje. Prav zato — — — Naj on počaka, dokler mu ne vržem tistih treh tisočakov; potem naj pa študira ali kar se mu poljubi. S Trate ne dobi krajcarja več, in če gremo prav pred sodnijo.
Ana: Pa, če ne bo hotel čakati?
Tine: Naj nas pa požre, da bo vsaj enkrat sit.
Ana: Ne govori tako, nič ti ne pristojá.
Tine: Pristojá ali ne. Dovolj sem popuščal; za naprej ne bom več. S tole pogodbo se odloči zame ali zanj, da bom vedel, ali bo Trata moja ali Krčmarjeva. (Trka s palcem po pogodbi.)
Angela: Tine, vendar — — —
Tine: Nič vendar! Nazaj ne grem več.
Tonej (odpre vrata in obstane med podboji): Tine, stopi sam v hlev; črni kobili ne moremo vlti zdravil.
Tine: Vsi ste za nič! (Vrže plašč in rokavice nazaj na klop.)
Tonej (ga med vrati potrklja po rami): Fant, dobro voziš; na obrazih vidim. (Odideta.)
Ana: Dobro; samo — prevečkrat rabi bič. Padli mu bodo konji.
Angela: Sama pamet ga je, nič srca.
Ana: Ima po svoje prav. Srce je slab računar. Daj mi tinto in pero! (Bere pogodbo.)
Angela (prinese zahtevano iz kredence): Kako ga je prodal?
Ana: Prodajati in kupovati znajo moški bolje kakor me.
Angela: Mama, premisli, kaj bo, ko izve Mirko.
Ana: To ve samo Bog. Tine noče nazaj, mi brez njega ne moremo naprej. Krčmar pa komaj čaka, da — — — saj veš.
Angela: Podpiši! (Ji ponudi pero.)
Ana (med podpisovanjem): Zdi se mi, da podpisujem smrtno obsodbo. Morda svojo.
Angela (bolestno): Oh Tine, to niso več vice, to je že pravi pekel.
Ana (vstane): Angela! Po božiču se bomo peljali z malima dvema k Mariji Pomagaj.
Angela (kakor bi se oddahnila): Saj res, mama.
Krčmar (vstopi): Pri vas diši že po poticah.
Ana: V peči so.
Krčmar: Kje je Tonej?
Angela: Zunaj nekje.
Krčmar (jezno Ani): Povej mu, da takega zmerjanja ne bom nikoli več mirno potrpel.
Ana: Zakaj pa delaš po svoje?
Krčmar: Že sam vem, kaj delam, in ni treba, da bi me drugi učili; najmanj pa kakšen hlapec, čeprav je Tratnikov.
Angela: Hlapec? Do danes je bil Tonej od vas in od nas vedno stric.
Krčmar: Kako mu rečeš ti, je meni deveta briga. Izgovoril sem si, preden sem šel dražit, da bom šel včasih na lov, in te pravice mi ne bo nihče branil, ne stric ne hlapec. (Udari ob mizo.)

Ana: Ne razbijaj! Lov itak ni več naš.
Krčmar (se začudi): Ni vaš?
Ana: Tine ga je oddal Kriškemu.
Krčmar: Kaaaj?
Angela (zloguje): Lov je Tine prepustil kriški graščini. (Navadno:) In pse je prodal.
Krčmar: Ti prokleti fante. Ali je to pogodba?
Angela: Je; pa ne za pse; za konja.
Krčmar: Za šarca?
Ana: Da. Le poglej!
Krčmar (bere sam zase).
Tine (suknjič ogrnjen, rokave privihane, s pripasanim modrim predpasnikom, vstopi in obstoji pri vratih).
Krčmar (Ani): In ti si to podpisala?
Ana: I, menda znaš brati.
Tine: Kaj ti ni všeč?
Krčmar: Pa še kako mi je všeč. Fant, to vodo si napeljal na moja kolesa, ne na svoja.
Tine: Bomo videli.
Krčmar: Takoj ti pokažem. (Privleče iz žepa pismo in samozavestno maha z njim:) Mirko mi je pisal in pravi (glasno čita): Obljubil sem mami, da, dokler stoji šarec v hlevu, ne bom zahteval svojega deleža. — Ti je zaprlo prevzetno sapo? Kaj?
Tine: Da bi jo tebi, za vedno!
Krčmar: S samim Mecesnovcem ne boš zamašila te luknje. Kaj?
Ana: O, saj je še Bog pravičen.
Angela: Mama! Ta ne bo več moj varuh, in če vse izgubim. Tine naj bo.
Ana: Takoj jutri bova šli k sodniji, da se za božič oddahnemo.
Krčmar: Kar preberi, saj kmalu ne bo česa varovati.
Tine: Še vedno več bo, ko se ti ne boš hodil več k nam past.
Krčmar: Kdo se je hodil? Kam sem se hodil?
Tine: Ti, k nam.
Ana: Kaj bi se prerekali. Dogovorili smo se. Sosed, prosim te, pojdi.
Krčmar: Šel bom, kadar bom sam hotel.
Ana: Vreči te ne morem; močnejši si.
Tine (skrajno razdražen): Pojdi! (Mu pokaže vrata.)
Krčmar: Sedaj pa nalašč ne grem. (Sede k k mizi.)
Tine (vrže suknjič v kot, odpre vrata, stopi h Krčmarju in mu pokaže izhod): Pojdi!!!
Krčmar (se prime za mizo): Tebi ne.
Tine: Premalo te je, da bi ne šel. (Ga prime, perine skozi vrata in jih zaloputne; ko pride nazaj do mize, se okrene in hoče oditi:) Še pse naščuvam na tega zlodja.
Angela (se ga oklene): Nikar! Imej pamet!
Ana: Pred desetimi leti, ko nam ga je vsilila gosposka, bi ga bil moral pognati. Pa takrat si bil še premlad.
Krčmar (žuga pod oknom): Zapomni si, kdaj si pahnil Krčmarja iz hiše. Razpodim vas zato s Trate, kakor vrabce iz prosa. Gospoda, zadolžena.
Tine (sili ven): Pusti me za njim, da mu razbijem bučo.

Angela (ga tišči nazaj in jokaje prosi): Tine! Lepo te prosim!
Krčmar (je medtem izginil).
Ana: Saj je že odšel.
Stanko in Tončka (prihitita): Kaj je? Kaj je?
Angela (spusti Tineta).
Tine (stopi korak nazaj): Pometamo. Zastor hitro pade.

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

PREVEL IN RAZLOŽIL J. D.

III. del: RAJ.

Spev XIV.

Do verza 78 tega speva smo še v Solncu. V prejšnjem spevu je sv. Tomaž Akv. razrešil Danteju težkočo glede naravne modrosti Adama in Krista na eni in Salomona na drugi strani. Govoru Tomaževemu, ki je prihajal od oboda (periferije) kroga proti sredi, sledi zdaj v XIV. spevu odgovor Beatričin v obratni smeri, iz sredine proti obodu. (Že od X. speva, odkar smo dospeli v Solnce, vemo, da se nahajata Beatrice in Dante v sredi dveh sorodnih krogov ali vencev blaženih duhov; kmalu bomo čuli, da sta zagledala za prvim in drugim v daljavi še en širji, tretji venec.) In pri tej priliki pade pesniku v glavo prisposoda o pljuskanju vode v okrogli posodi. Vv. 1—9. — Beatrice sproži zdaj dve novi vprašanji, ki ju je tudi sv. Tomaž Akv. nekaj let prej obravnaval v svoji Summi: ali se bodo telesa izveličanih po vstajenju svetila, in ali ne bo lesket teles onemogočal gledanja očem. Vv. 10—18. (Sveti Tomaž — Summa theolog., III. supplem., quaestio LXXXV, a. 1 — odgovarja, da se bodo telesa svetila, po besedah sv. pisma, Mat. 13: Pravični se bodo svetili kakor solnce... razlaga pa to svetlobo iz vpliva pcveličane duše na telo.) — Od veselja, da morejo storiti uslugo in pojasniti bogoslovno težkočo, sveti duhovi najprej zaplešejo in zapoje v čast presveti Trojici. Ko pesnik premišlja to nebeško veselje, katero rosi nad izvoljene milost božja, vzklikne, da samo tisti toži nad trpljenjem človeškim in smrtjo, ki ni videl, kako nebeška rosa hladi in oživlja. Vv. 19—33. — Odgovor na obe vprašanji dá »najdivnejša luč iz ožjega venca«, Salomon, rekoč: »Zdaj se svetijo samo naše duše,

in to tem bolj, čim bolj ljubimo; ljubimo pa tem bolj, čim bolj globoko gledamo v bistvo božje; gledamo pa tem globlje, čim več milosti nam je Bog dodelil nad naše zasluženje. Po vstajenju bodo naše duše Bogu še dopadljivejše, ker bodo združene s telesi, torej popolnše, in tvorile tako spet celotno osebnost. In zato bo naše lesketanje tedaj ne le naprej trajalo, ampak bo še lepše, ker bo naše gledanje še globočje in naša ljubezen še večja. Kakor se pod plamenom razloči žerjavica, ki bolj žari nego plamen, tako se bo iz obdajajočega nas svita razločevalo naše poveljčano telo in naše oči bodo z lahkoto gledale.« Vv. 34—60. Ker bo po vstajenju njih blaženost še večja, ni čuda, če si duhovi želé vstajenja. Tako uči tudi sv. Tomaž. Ali zdi se, da je Dante smatral ta nagib za sebičen: namesto tega pravi, da si želijo združiti se s svojimi očeti in materami ter prijatelji, ki so jih imeli v življenju. Vv. 61—66. — V trenutku, ko se poslavlja od Solnea in obeh vencev blaženih duhov, zagleda še tretji venec, še večjega premera. Vv. 67—78.

Od v. 79 dalje se nahajamo s pesnikom na petem planetu, na Marsu.

V štirih tercinah (vv. 79—90) nam pove, kako se je vzpel z Beatrico v višjo sfero: skoro oslepljen od bleska tretjega venca je pogledal v Beatrico, katero zagleda v taki lepoti, da je ne more popisati; zroč vanjo se — v hipu — dvigne v višji spas (»in più alta salute«); da se je dvignil, zapazi šele, ko vidi rdečo luč Marsovo. Iz hvalečnega srca se daruje Bogu. Dospevši na planet Mars, zagleda Dante čudovit lik: če se v krogu dva premera v pravem kotu sečeta, nastane križ; in tak križ (misliti si moramo, da je bil grški!) so tvorile neštete živordeče luči blaženih — kmalu bomo zvedeli, da so to mučenci, ki so kri prelili za Kristusa —, pomikajoče se gori in doli od vrha k tlom in od enega ramena do drugega. Pesnik pravi, da sta ta svetla trakova, tvoreča križ, odsev Solnea, t. j. Boga (v. 94); in koj nato vzklikne: »O Helios!«, kar je grško in pomeni Solnce. Častito znamenje sv. križa (il venerabil segno) popisuje tu pesnik; po pravici »častito«, saj je spomin trpljenja in smrti Kristove in znamenje našega odrešenja. Pesnik se tudi opravičuje, zakaj ne rabi ob tej priliki nobene prispodobe (slike): kje naj jo dobi za tak prizor, za toliko svetlobo, za tako veličastvo! Samo tisto premikanje lučic ob križu primerja z gomazenjem praškov v solnčnem žarku, ki časih posije skozi špranjo v sobo. In čudovito harmonijo milih glasov je čul, razumel pa samo dve besedi, tisti, ki so se mučenci z njima tolažili. Vv. 79—126. Ta križ na planetu Marsu — pravi Dante — je najlepše, kar je doslej videl v Nebesih. Toda kaj ni vedno trdil, da je Beatrice bila najlepša? Ali si ne oporeka? Ne, ker se je bila Beatricina lepota medtem (ob dvigu na Mars) že zopet stopnjevala, samo da on — zamaknjen v križ — še ni bil pogledal v njene oči. Vv. 127—139.

K obodu iz srede, k sredi od oboda
valčke vodà valí — s smerí menjavo,
kamor jo udarimo — krogla posoda.

4 Le-tá mi je primera padla v glavo,
ko utíhnila je duša kneza vede,
Tomaža, tàk ožarjena sè slavo,

7 vsled sličnosti: njegove so besede
prot sredi šle, odgovor Beatrice
nato pa šel k obodu je iz srede:

10 »Ta tu želi — dasi brez govoric
in dasi se mu v glavi še ne sveti —
do dna prit neke druge še resnice.

13 Povejte mu: al luč, ki v njenem cveti
ste skriti zdaj, bo z vami v vek ostala
in boste v vekov veke z njo odeti?

16 In če ostane, al, ko bodo vstala
in gledala — kot prej — z očmi telesa,
pri gledanju ne bo nič škodovala!«

19 In kot plesavci časih sredi plesa
zavriskajo, z nogami zaceptajo,
če nova radost srca jim pretresa,

22 tàk zaplesali s pesmo so še slajo
tam v onih vencih dveh duhovi sveti,
začuvši, v čem naj koj odgovor dajo.

25 Kdor toži, češ: tu človek mora umreti,
da tam bo živel — rose vekovite,
nje hlada on ne more doumeti.

28 »O, Eden, Dva, Trije, ki v vek živite,
ki v veke v Treh in Dveh le Eden vlada,
brez meje Vi, vesoljstvo Vi mejíte!« —

31 to trikrat vsak iz blaženih je sklada
duhov zapel s tàk mило melodijo,
da vseh zaslug bilà bi to nagrada.

34 Iz luči najbolj divne, ki žarijo
tam v ožjem vencu, glas je mil prihajal
(tàk angel pač pozdravil je Marijo!)

37 v odgovor: »Dokler v raju spev bo trajal,
bo vsakega ta plašč, ki ga žarimo
z ljubezni naše žarki, nas obdajal.

40 Svetlejši je, čim bolj ljubèč plamtímo;
plamtímo bolj, čim globlje zrêmo; zrêmo,
čim več nad vrednost milosti dobimo.

43 Ko poveljčano teló prejémemo
v odejo spet, osebnost naša cela
bo spet, k popolnosti se večji vzpnêmo.

46 Tedaj ta luč še bolj bo zagorela
nam dana od Bogá nad zasluženje,
ta luč, ki gledat Ga nas zmožne dela.

49 Tedaj bo še globočje naše zrenje,
ljubezen zbog tega še bolj ognjena,
še žarče žarkov bo iz nas žarénje.

- 52 A kot skoz svit gorečega polena
poleno sâmo loči se razžgano
in loči se žerjavica iz plamena:
- 55 takó skoz luč, krog glav sedaj nam dano,
telo bo zmagovito nam sijalo,
pod črno zdaj zemljó še pokopano.
- 58 Od tolíke ne bo se nam bleščalo
svetlobe, ker telesa bodo zrla
z lahkoto vse, kar nas bo radovalo.«
- 61 In koj oba zapela zbora vrla
sta »Amen!« Mi v dokaz bilò je petje,
kàk vsi želé nazaj si trupla umrla.
- 64 Ne le zasé! Tega se njih očetje,
se matere in mnog še veselí se,
jim ljub, preden vzprejel jih ta planet je.
- 67 Glej, v tem kròg nas — v daljavi — zažari se
nov króg, ki bil mu svit prav tàk močan je,
v daljavi, kot obzor, kedàr daní se.
- 70 In kot zvečer, ko sómrak poltemán je
in prve zvezde tu, tam migotajo,
in dvom te imá, li zvezd je to migljanje:
- 73 tàk meni se je zdelo, da migljajo
tam nove luči ter da njih krožénje
krog krogov tvori prvih dveh ograjo.
- 76 O divno svetega Duhá iskrenje!
Kàk silno si pred mano zasijalo,
da omagal skoro vid moj oslepljén je! —
- 79 Vtem Blaženke smehljanje uzrem tàk zalo,
da — umu nedosežno — med prizori
bo nezapisanimi tam ostalo.
- 82 Za vzpon so v nje očeh, v močí izvori,
moje oči dobile moč zdaj večo;
in vzpel sem se z Gospó v spas višji gori.
- 85 Da stopil v zvezdo više sem krožečo,
mi te smehljanje je dokazovalo
z lučjo svojo od ognja bolj rdečo.
- 88 Srcé — ta jezik vseh ljudi — zažgalo
Bogu tedaj mi žgalno je daritev
v dostojno nove milosti zahvalo.
- 91 In ni še dozorela mi molitev,
pa že spoznal iz jasnega sem znaka
prijazno te molitve ugoditev:
- 94 uzrl sem lik, dva prečna Solnca traka,
iz samih živordečih lučie stkana.
»O Helios!« — vzkliknem — »krasota
taka!«
- 97 Kot v nôči z zvezd nebrojem posejana
in zvezdic Rimska cesta v sever sine
in jug, uganka vedi nedognana:
- 100 t à k ona traka iz Marsa sta globine
častito znamnje z lučcami tvorila,
kot tvorijo ga kroga četrtime.
- 103 Tu pred spominom kleca pevska žila:
odseval oni križ sicer je K r i s t a ,
al slike ni, ki odsev bi izrazila.
- 106 No, kdor sledi, zadevši križ si, K r i s t a ,
mi oprosti, če v um ne pade slika,
ko v toliki svetlobi gledam K r i s t a .
- 109 Tam lučca mimo lučce se pomika
po križu gori in doli, z rame k rami,
ob srečanju pa bolj se zasvetlika.
- 112 T a k ó prahú telese nebroj pred nami
se dviga, pada, pleše, vprek se vije,
počasi al hitro, kèdar v našem hrami
- 115 skoz špranjo solnčni trak v temò zasije,
kjer človek iznajdljivi za zidovi
pred dneva se vročino varno krije.
- 118 In kot od vbranih strun lijo glasovi —
— gosli al harfe — v sladko harmonijo,
dasi morda z nepojmljenimi slovi:
- 121 t a k ó sem čul iz lučie melodijo,
kar s čudenjem mi dušo je navdalo,
dasi sem brez besed čul psalmodijo.
- 124 Pel križ — to vem — Najvišjemu je hvalo:
ampak uhó iz pesmi je njegove
le: »Dvigni se!« in »Zmagaj!« mi razbralo.
- 127 In v križ sem se zaljubil in glasove,
n a j l e p š o stvar, ki me d o s l e j prevzela
in v sladke ukovala je okove.
- 130 Morda se zdi beseda moja smela,
češ: lepih nje očí slast cenim manje,
ki v njih vseh želj uživam mir docela.
- 133 Kedór pa ve, da teh oči sijanje
tem lepše je, čim z njimi se dvigujem,
in da se t a m ozrl še nisem vanje,
- 136 mi oprostí, česar se obtožujem,
ker ve, da, kar trdím, je res oboje:
očí ugodja svetih ne zmanjšujem,
- 139 ki v vsakem višjem nebu bolj čistó je.

PROSVETNIDEL

PODRŽAVLJENA UMETNOST. STANKO MAJCEN.

Beseda še ni živa, a se pripravlja. Za čimer željno gledajo in kar s težkim srcem pričakujejo, ni nič drugega kakor »podržavljena umetnost«. Ti, država, ki skrbiš za ugodne pogoje nakupu in prodaji, ki trgovcu pomagaš preboleti konkurenco, kmeta vodiš in delavca ščitiš, zidaš šole in pouk nadziraš, duha dobrote deliš brez plačila in varuješ moralo, ti država, vzdržuj tudi umetnost! Čim prej boš umetniku ustvarila obstanek iz lastnih sredstev, osvobodila ga trde borbe za kruh, tem prej ga boš vrnila njegovemu pravemu poklicu, dala ga umetnosti, umetnost pa njemu. Pomnožila boš neproduktivne sloje še za enega, pa ali umetnik ni ravnoroden vsaj uradniku, pogodbenemu nameščencu, upokojencu?

V strogo narodnih državah, posebno v vseh mladih državnih družbah, ki je v njih, bi rekel, »slovnica toliko slabša, kolikor večja je navdušenost,« se kaj radi pojavljajo taki klici, klici po podržavljenju umetnosti. Le da kmalu zopet utihnejo. Država se zave svoje boljše naloge in po daljšem ali krajšem prerekanju zmaga zdravi instinkt.

V zelo starih državah vzgojeni, smo vsaj mi Hrvatje in Slovenci vajeni, da se čutimo kot država le, če stojimo pod emblemi njenega zgodovinskega poslanstva. Mislim na prapor in grb. Poduhovili smo, kar je iz realnih potreb nastalo, in zdaj nam še na misel ne hodi, da bi država mogla biti še kaj drugega kakor narodna, kulturna, npravstvena korporacija. Primitivne, pa tudi visoko razvite državnosti vidijo v sebi predvsem gospodarsko tvorbo in važnejša od vsega jim je ona knjiga, številke, številke, številke, knjigovodja visi nad njo in z nihljaji ure mu »dati«, »imeti«, »dati«, »imeti« narekuje veliki stroj. Odkar smo skupaj, odkar smo se iz tako različnih preteklosti sešli v skupni sedanosti in hočemo v skupno bodočnost, naprej in nazaj potuje državna misel, med skrajnima mejnikoma nestrpno koleba. Označimo ta mejnika z državno himno in davkarijo in umeli se bomo in ne bomo dalje govorili. Apoteoza pa ne sme trajati dolgo, če naj se pobožanstvovani predmet nemilo ne razkrinka kot gola življenjska potreba. Prapor in grb kot pretvezi, ki se je ž njima ta gola življenjska potreba preborila do oltarja, katedre, domačega ognjišča. Rekel sem že, da naposled zmaga zdravi instinkt. Ta instinkt pa povede državno misel izpod zastav in vencev, nekih kulturnih vzajem-

nosti, meglenih ciljev in cest in jo popelje nazaj, kjer je bila spočeta, med prejemke in izdatke, dobičke in davke, v lepi stanovitni red proračunov in bilanc. In kar nima življenjske ali vsaj realne vrednosti, naj si samo utira pot, naj si samo piše zakon, živi ali umre.

Bilo bi le dognati, ali umetnost izgubi, če jo država izloči iz svojih neposrednih interesov in jo prepusti zasebnemu zanimanju. Docela je ne prepušča zasebnemu zanimanju pač nobena država. Tudi mi imamo oddelke, v oddelkih može, proračun in vsote, narodno gledališče, ki je državno, nakupovavce umetnin za uradne prostore, državne varuhe, pospeševavce, posredovavce. Čim pa vsi ti skupaj ne morejo rešiti življenjskih skrbi niti enega samega umetnika, se bomo pač morali odločiti, da tiste oddelke, tiste može, proračun, in kar še imajo, prištejemo socialnemu skrbstvu. In naposled država tudi ni neusmiljena. Če ne napodi navadnega reveža, bo poslušala vendar tudi umetnika! In ne varajmo se! Tri instance, ki se oficialno ukvarjajo z umetnostjo, če umetnosti še niso rešile, pa so rešile vsaj dva, tri umetnike s tem, da so jih napravile za — instance.

Umetnost pa se je v državni režiji še vsekdar izneverila sami sebi. Nekje imajo cele generacije profesorjev in ne vedo kam ž njimi. Brada pri bradi. Ustanavljajo jim šole. Zanje, za profesorje, jih ustanavljajo. Študenti se že dobé. Ko dorasejo, ko prejmejo diplomu, država ne more drugače, kakor da oskrbi službe tudi študentom. Obtok je nagel, in preden se zaveš, si med njimi, ki ali šele gredo varnemu kruhu nasproti ali ga že jedo. Z diplomu pa izroči država tudi monopol na edino in pravo umetnost. Profesor ni le profesor v akademiji; avtoriteta je v svetu in država mu poverja presojo, priporočevanje, izbor in cenitev. Verjamem, da ni vsakomur dano, da bi v razstavah, ki jih cehovci prirejajo, prepoznal razstavo marljivosti, pridnosti, načelnosti, razvojne kontinuitete, pietete do tradicije in spomina, poklonov pred avtoritetami. Zakaj šole porajajo »šole« in huda je v šolah borba za »šole«. Odpuste ti, če se izneveriš eni in prestopiš v drugo. Le izven šol si nemogoč. Tu se neha celo zrak, ki bi ga dihal. Če tedaj v produkciji sami ne vidiš propada, ki je posledica vsakršnega incesta, pa ti bo outsider povedal, kako živi in kako mu je samemu. Nepriporočen, nepriznan se mora boriti na dve strani. Med državno umetniško družbo mora pobijati zavist in sovraštvo; rodilo ju je njegovo samosvoje, neodvisno ustvarjanje. Med ob-

činstvom mora zatirati nezaupanje in tujost; zasejali so ju tovariši iz akademije. Živi vrelec domišljije pa žubori le daleč od bregov, ki na njih stoje stražarji tradicije in biriči utrjenega redu. In kjer priznane vrednote praznujejo, roka, ki za novimi svetovi tiplje, omahne. Vsahne napoj krvi in omleden sok napolni žile. V celo več ne stopa noga in duha več ne oploja kaos. Vse je v lepem redu in red je lepši od dne do dne.

Država je red. Država je zakon. Država je volja. In njen umetnik ji je državljan, ki udejstvuj ta red, ta zakon, to voljo, kakor ti je pač dano udejstvovati jih. Skladaj se ž njenimi nazori, uvažuj razmere, ne buni ljudstva in ne izkušaj ga! Resnica je le ena. Svojo podredi nji, ki je že najdena. Ne ruši dognanj! Če si sam kaj dognal ali če si se kaj dognati namenil, pokaži, da vidimo, ali je umestno. To so protiusluge, ki jih država zahteva od svojih varovancev, in ne moremo ji zameriti, če te varovance hoče imeti v bližini svojih ciljev. Če jih lastnim prepustiti ne more. Še bi kdo rekel, da pomaga poplitvovati državno umetnost tudi javno življenje, brezborbena usoda umetnikov-plačancev. Pa ognimo se kočljivi točki in ne načenjajmo problema, kaj pomeni pomanjkanje in kaj izobilje, kaj borba z življenjem in kaj vnanji mir, če naj se razvije duh, zraste trd in odporen in če naj premaga obzorja!

Kam tedaj z umetnikom, ki mu država daje le miloščino, ker se ji duševni in telesni blagor državljanov zdi poglavitna skrb? In kam ž njim, ki ga je država sicer povabila v pragmatično službo, ki pa je to službo odklonil, ker hoče služiti sebi?

Zdi se, da je umetnostni konzument, umetnosti potrebni, umetnosti željni zasebnik danes neizrabljen kakor še nikoli. Izraz naj ne moti zmisla. Morebiti umetnost do njega ne more, morebiti on ne do umetnosti. Vsekakor je resnica, da je on tam, umetnost pa tu in med njima prepad. Če ga od daleč ugledam, tega konzumenta, tisoč jih, mi naliči neoblikovani snovi, ki nestrpno čaka, da se je loti umetnik. Najprej bi trdil, da sodobna umetnost težko prodira v množico, ker je aristokratska. Podčrtano duhovna je, kar nič snovna, po vnanjosti izključna. Tako izključno še ni oblikoval po materializmu v opozicijo potisnjeni duh, kakor oblikuje danes. Na snov priklenjenemu človeku pa ni lahko, uživeti se v čiste oblike duha čez noč. Preden abstrahira tako kruto, kakor to od njega zahteva izložena umetnina dandanašnji, se rajši obrne in živi svoje življenje dalje brez umetnosti. Ne pripuščam pa dvoma, da je kakor umetnik sam k poduhovljanju nagnjen tudi on, da tudi njegove sanje niso več take, kakršne so bile, in da tedaj umetnik tudi po njegovi misli hodi pravo pot, če se otresa snovi. In naposled: kdor umetnika ljubi in mu zaupa, ga ne bo klical k sebi, temveč se mu bo približal sam. Trop pošvedrancev, po-

kleftrancev, takoimenovana vodilna inteligenca, je kakopa izgubljena od pričetka. Nji pojasnjuješ zaman, da se duh javlja preprosto in naravnost, da ne ljubi ovinkov, prej preiskreno kakor hladno pove, kar bi rad, da mu je vseeno, kje začne, in da le nehati ne more... Dokler imamo še nepotvorjenega človeka, onega prvotnega, ki ne stopi pred umetnino, da bi jo presodil, ki umetnino hoče videti, spoznati, ljubiti, ljubiti v nji sebe in svoje sanje in zategadelj ne vpraša po avtorju, še nismo osameli. Ta človek tudi še danes ni za vselej odbit. Ker zna čakati, bo dočakal. In ker je potrpežljiv, bo potrpel. Njegova hvaležnost pa bo velika.

Umetnik najbrž presamozavestno, stanovsko preoholo hodi mimo njega. Tu bi koncesija ne bila sramota. Premeni bivališče, udomi se med njimi in nanesti ti bodo snovi, da jim jo zobličiš, kakor lončarju prinašajo ilo, da jim ga zvrtil in zgladi v lonce!

POT DO ROMANTIŠKEGA POJMOVANJA NARODNE PESMI.

ALOJZIJ RES.

Potem, ko je enostransko posvetljenstvo z enim samim bogom: razumom, razbilo harmonijo med duševnimi zmožnostmi in s tem neizbežno in nujno vzbudilo prirojeni odpor pogaženega čuvstva in fantazije, je nastal boj: boj proti okostenelemu in hladnoracunajočemu racionalizmu, boj proti obupnim socialnim in kulturnim razmeram, boj proti narodni sužnosti in politični brezpravnosti širokih ljudskih mas, boj proti brezskrbnemu in mrtvorojenemu pesniškemu igračkanju poučno-zabavne smeri, boj proti vsemu, kar ni narodnega, življenja zmožnega in za samobitnost narodov koristnega, onih narodov, ki so doslej zasmehovani ječali v absolutističnih verigah degeneriranih mogotcev. Kamorkoli se je izmučeno oko ozrlo po sodomnih pojavih in iskalo mukoma opore, da se ne zgrudi v lastno onemoglost, se je razočarano odvrnilo, dokler se ni zavedlo, da leži za njim v davni prošlosti vse veselejši in slavnejši čas, ko je narod, močan in edin, svoboden in bogat, živel samosvoje življenje, dokler se ni zavedlo, da leži v narodu samem neizmerno, še neznano in neupoštevano duševno življenje. Vse evropske literature je z nemško na čelu zagrabil nov tok idej, čuvstev in prizadevanj. Prapor romantike je visoko zaplapolal nad vklenjeno evropsko duševnostjo, žar romanticizma ji je vžgal za celo polstoletje značilen pečat.

»Romantika je protest proti malenkostnim interesom, slabokrvni morali, malomeščanskim idealom, sentimentalnemu pojmovanju življenja; boj je proti vsem tistim, ki ostajajo

vezani v predsodkih in se pri tem bahajo z visokodonečim besedičenjem in z izposojenimi ideali. Romantiki hočejo učiti Nemce globlje gledati, više misliti, resničneje čutiti.¹ Zato hočejo potopiti vse življenje v poezijo;¹ in zato bi hoteli rešiti temeljitost nemške znanosti vsake kramarije in okostenelesti z neprestanim kažipotom k neskončnosti, nedoumljivosti¹ v prirodnem in dušnem življenju.² To mogočno gibanje si je poiskalo preko klasicizma sorodnih vezi s »Sturmom« in »Drangom«, se naslonilo na Herderjevo filozofijo zgodovine človeštva, na vedno bolj rastoči vpliv nacionalne poezije (Homer, Dante, Petrarca, Shakespeare, Milton, Ossian) in našlo končno trdno hrbtnico v Fichtejevi in posebno v Schellingovi filozofiji.

Ko je v Kantovi kritični filozofiji višjega razuma dobilo prosvetljenstvo svoj zadnji in najdoločnejši izraz, ki pa vendar ni mogel več prikriti metafizične potrebe, je poleg Herderja odločujoče vplival na ves razvoj romantiškega mišljenja Fichtejev idealistični subjektivizem, dokler ni v Schellingovi prirodni filozofiji in v njegovem stremljenju po neskončnosti zadobila romantika bistvene znake svojega svetovnega nazora. »Bila je doba v duševni zgodovini človeštva, ko je panteizem pótem pojma o organizmu prirodne filozofije postal iz filozofične špekulacije prirodoslovno temeljno naziranje... Nekaj očarujočega je ležalo v tej misli ene živeče, duševne samobitnosti, enega organično-enotnega, duševno in telesno vkup spadajočega sveta, z njegovim skrivnosti polnim središčem in z nešteti odražanji v vseh posameznih organizmih.«³ Življenje in poezija, misel in čuvstvo so se v tem žarišču božanstva prelili v eno, neločljivo celoto. »Eno je in ostane vprav za Schellingov vpliv na duševno življenje romantikov m e r o d a j n o¹: njegova prirodna filozofija. Le pótem nje ostane dosledno izvajanje ideje o organizma v vsem dušnem in prirodnem bitju in žitju možno. Ž njo je podala istost duše in telesa, ki jo je Fichtejeva filozofija le abstraktno pridigovala. S tem dobi romantiška teorija svojo enotnost in svoje filozofsko središče: svet je ena dušna celota, živa celota, organizem. Toda ni le organizem, ki bi se dal primerjati rastočemu drevesu, ampak vse bolj nalikuje višjemu organizmu, osebnosti. Vesoljnost postane romantiki o s e b a¹... Zato stoji to za romantike trdno: središče je organska živa bistvenost, njega življenje je organsko živo žitje in tkanje, karkoli se godi iz njega, mora biti zato organske narave.¹ Vesoljstvo je živeč organizem, a tudi vse, kar se v njem podaja in nastaja, je

¹ Podčrtal pisatelj.

² Joachimi Marie, Die Weltanschauung der deutschen Romantik, VII. Jena und Leipzig 1905.

³ Joachimi, 22 sl.

organizem ali del ali funkcija enega organizma. In vsak poedini organizem nosi v sebi v zavedni ali nezavedni obliki vse znake svetovnega organizma. »Vse se podaja v vsem.« Narodi, projekti, znanosti, vse prirodno in dušno je organično, je »osebnost«, individualiteta. In kakor se vse druži v enotno organsko vesoljstvo, tako mora biti le eno enotno središče, prasila, ki temu svetu daje svojo neskončno moč in določni namen. Središče vesoljstva je absolutno središče, vse ostale enote so le zrcala te najvišje samobitnosti.«⁴ Tako se je zgodilo to, kar je bilo neizogibna posledica reakcije: ker so prosvetljenjenci zatajili Boga v sebi in izven sebe, ga je romantiški svetovni nazor iskal in našel vsepovsod. »Vse je božje in Bog je vse.« Os prosvetljenstva je bil in mogel biti edino le razum, os romantike pa je postal miselno-čuvstveni sestav, ki je v svojem panteističnem morju zasidral vse mišljenje in čuvstvanje nove dobe. Prej je racionalizem vsužnjil vso poezijo v pravila in določeni, predpisani miselni sistem in ji s tem izpodrezal življenjsko žilo, zdaj ustvarja v pesniku »svetovni duh«, prasila, Bog sam. Umetnik postane drugi bog in »umetnina sredstvo višjega spoznanja«. Kot malokdaj prej in malokdaj kje je tedaj filozofija uravnavala vso poezijo in proglasila umetnostno ustvarjanje za najvišji in najpopolnejši odsev enega vseobčega duha, enotnega organskega, živega vesoljstva, iskro pragnja.

V ideji o organizmu leži torej »ključ do romantiškega svetovnega nazora«, v njej in s a m o v n j e j nam je iskati pravilne razlage za vse tedanje pojave na raznih popriščih kulturnega in političnega življenja. Mogočno narodnostno gibanje, ki je vzburkalo v oni dobi vse tlačene in neujedinjene narode, je črpalo svojo moč in vso svojo očarujočo silo in navdušenje predvsem v romantiškem svetovnem nazoru o organizmu, kajti tudi narodi so »organski«, so »individualitete«, so del prasile ali svetovnega duha in postajajo v njem božanski. In v bistvu tega nazora nam je iskati tudi pravilnega presojevanja in ocenjevanja vsega romantiškega pesniškega pojmovanja in ustvarjanja, v čimer nas najožja zveza med tedanjo filozofijo in poezijo še bolj potrjuje.

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

France Bevk: **Faraon**. Trst, 1922. Izdala in založila Naša založba. Tiskarna Miroslava Jasperja na Dunaju. Str. 127. Opremil Tone Kralj. Sodba o Bevkovi prozi ne more biti mnogo drugačna kakor ocena njegovih pesmi. Pozitivna pač, vendar s pridržkom. Svež je, pa ne nov, lep,

a premalo svoj, in če postavimo, da je v liriki močnejši, gotovo to ni zgolj predsodek za njegovo prozo. Poglejmo!

Razbolelost nad grozo vojnega moloha, ki je zasadil prste v družino in človeštvo in se hrani z dušami, preveva prvi del zbirke. To ni proza epika, temveč lirika. Refleksi, klici in vzdihji so se tu zgostili v žive dogodke, tam samo na široko lirično razlili kot n. pr. v Praznoti (str. 28), in tako imamo pred seboj blesteče se trenutke tistega intimnega gorja, ki bi ga sicer ne moglo nikoli popisati pero kulturnega in pragmatičnega zgodovinarja. Enemu izmed teh refleksov bi prečkoval, da bo živel tudi izven zbirke; ta je »Kako je bilo?« iz l. 1916, kristal, ki se ti zablesči lep in cel, kako ga je oblikovala narava, ne boš izvedel nikoli. Zbirko uvaja Faraon, parabolično klicanje iz l. 1917: »Blagor tebi, žena, ki boš rodila moža, ki bo večji od kdaj rojenih mož in nas bo rešil tega bremena in sramote!« (str. 12). Lepa, izbrušena so pisma v Klicu žene, fabuli pa pomežikuje Iv. Cankar, kakor je najbližji zgled prvemu delu te knjige on sam. Vendar ni lahko reči, da bi bila ta knjiga zrasla naravnost iz njegovih »Podob«. Bibliografija bi nam povedala, da so Bevkove stvari šle vzporedno s Cankarjevimi, in če pravimo, da so jim izmed vsega vojnega slovstva najbližje, je to pohvala — kljub temu, da si Bevkovo prozo brez Ivana Cankarja težko mislimo. Bevk je tako točen izraz časa, človek tako tenkega sluha in čuta za literarno ozračje, da je njegova ambicija po osebnosti: biti enak drugim, in prizadevanje po lastnem izrazu: — skoroda nobeno. Njegova snov je reflektivno razžarjena, kar je znak ljudi, ki so rasli tako poleg drugih, da jih ne moremo imenovati epigonov, temveč male sodobnike.

V tej sodbi nas potrjuje drugi del zbirke. Tu srečujemo pisatelja, kako poslušaja svoje vrste posebnosti, opazuje temno stran človeka in išče v nji novih vrednosti. Grozo, ki sega po človeku od zunaj, pa je v njem samem, tolmači z usodnim čuvstvovanjem; kadar gre globlje, pride do dna: do nekulture civiliziranega človeka, n. pr. Anuška pred poroto. Žal, da njegova reflektivnost ne izvira iz močnega filozofskega nazora, temveč iz pričuvstvanja, podoživetega in navzetega tam, odkoder je prišla k nam pobuda za novo ceno človeka, iz knjige Gorkega in skrajnih severnjakov. Ti ljudje, ki jih je življenje izgrešilo ali oni njega, polnijo režeče se razmerje med seboj in svetom z modrovanjem, in to modrovanje pri Bevku zopet visi na majhnem, slučajnem dogodku. Pa saj odtod zopet pelje pot do Iv. Cankarja. Če ta knjiga izide v ruščini, kakor obetajo, bo tam morda še bližja kot pri nas, nje prevod je nekaka pot domov.

Tako vidimo, da Bevku manjka epska črta in da je tvorna sila lirsko-miselna, poudarek iz čuvstvovanja za človeško vrednost in srd nad nekulturo. Knjiga ima svojo ceno. Ne v tem, da je čtivo v lepem in gladkem jeziku s polnimi umetniškimi kvalitetami, s točnimi znaki gotove dobe v slovenski literaturi in za njenega zgodovinarja hvaležen predmet, temveč kot sveža priča trpkosti

nad težkim časom in gotovega poguma v izpovedi za človeštvo. Kdo bo kvitiral Finžgarjevo »Kroniko gospoda Urbana« in »Prerokovano« — kdo tudi Bevkovega Faraona kot odpor proti tuji tlaki? Izvestni politični anonimniki od l. 1918. do naših dni in še naprej? Nekultura svetovne vojske pri nas na srečo ni dobila sramotnih glasnikov; pustite dve pobožno zlagani cesarski pesmi tedaj, ko so se najboljši duhovi drugje izgubili v nečlovečnosti, pa ne samo Dehmel in Hauptmann, temveč pod vsakim žezlom in nebom. V tem zlasti je cena Bevkovega Faraona. France Koblar.

Ivan Cankar: **Romantične duše**. Dramatična slika v treh dejanjih. Založil L. Schwentner v Ljubljani, 1922.

Ivan Cankar je zgodaj začel zajemati iz tistih virov, ki so mu pozneje dali najboljše njegove drame. Politika, ki jo gleda skozi prizmo svojega mladostnega spoznanja v nietzschejanski luči in ji daje tole potezo v spektru svetskih dogodljajev in doživetij: »Zaničuj te ljudi in smeši jih. Delaj jim poklone tam, kjer jih najmanj zaslužijo, pa te bodo vzdigovali na rame...« (str. 7) in romantika tistih, »ki stoje najglobokeje v blatu, a gledajo v nebo in sanjajo o lilijah...« (str. 46) — to dvojje se bije in lomi v Romantičnih dušah.

Pravzaprav sta romantični duši samo dve: Mlakar in Pavla. Dr. Mlakar, advokat in politik, ki mu je položil Cankar v usta tele besede: »To smo živeli življenje, tu pri meni! Kako smo bili v obraz malenkostni morali naših filistrov! Zabavale so nas najlepše ljubice, — vino je teklo z miz, pogrezali smo se s polno dušo v uživanje in razkošnost... Ženijalno blato! In kako se je strdilo na meni... kot skorja na obrazu, na rokah, po vsem telesu... izlilo se mi je prav do srca. A prej ga nisem čutil, dokler nisem stopil pred njene (Pavline) oči, tako svete in nedolžne... Od tedaj me duši in muči, ali kakor se ga branim, vedno nižje se udara pod mano;« (str. 7 in 8). To je cela ekspozicija dela v odsevu nesmrtnega vzklaka: Vanitas vanitatum. V Mlakarju je pisatelj poudaril politika in človeka, kakor si ga je on predstavljal in kakor mu je bil kot tip in značaj v drami potreben. Dal mu je pa na drugi strani tudi »romantičnih« barv, da ga tako zveže s Pavlo, najčistejšo romantično dušo, ki vprašuje svojo prijateljico: »Povej mi, ali tebi ni bilo nikdar težko v tem svetu, med temi ljudmi; ali se nisi nikdar čutila osamljene in nesrečne in si želela kam drugam... daleč, daleč, da bi ne gledala več znanih, zoprnih obrazov? Ali se ti ni zdelo, kakor bi bila zakopana globoko v prepadu, opolzkem in gnusnem, — nad teboj pa solnce in svetlo nebo?« (str. 40).

Ob glavnega junaka je Cankar postavil Olgo, ki si jo je Mlakar pripeljal iz Trsta, a mu je ob njej pusto in težko in se mu gabijo njeni kupljeni poljubi. In vendar se Olga morda izmed vseh oseb najbolj približuje Mlakarju in Pavli.

Pavli je pa dal pisatelj ob stran dr. Strnena, bivšega Mlakarjevega koncipijenta, ki z njo pobegne v Trst, še preden je ona zaznala za vso globokost Mlakarjeve romantične ljubezni.

Druge postranske osebe in značaji so izdelani precej medlo. Vsi ti Vrančiči, Froléti, Jerebi (s svojim vedno ponavljajočim se: hma, da, da...), Suhadolniki i. t. d. so samo klej, s katerim je zlepil Cankar vso igro. Tudi dr. Delak, Mlakarjev politični tekmeč, ni kaj izrazit značaj in prav malo posega v dejanje.

Vendar se v Romantičnih dušah, dasi so v njih šele začetki Cankarjevega sloga in načina mišljenja, pozna v vsakem vlakencu mojstrska roka, ki jih je ustvarila. Igra in protiigra tečeta skozi vse scene. Neodločnost in gnus ob politiki; nov pogon, izzvan po dr. Delaku, ki se prezgodaj čuti zmagovalca; končna zmaga pri volitvah — to so faze dejanja, ki ga igra Mlakar-politik. Nejasna, do sentimentalnosti in bolesti se stopnjujoča ljubezen do Pavle; prelom z Olgo; Pavlin beg s Strnenom, ki mu je bil Mlakar zaupal vse svoje čuvstvo do Pavle; vrnitev na smrt bolne Pavle iz Trsta, kjer jo je ubilo razočaranje nad neromantičnim Strnenom; združitev z Mlakarjem zadnji hip pred smrtjo in njeni zadnji hipi življenja — to so katarakti ljubezenskega motiva v igri. Vse se zaostri v zadnjo sceno, ko zaječi politični triumfator ob Pavlini smrti: »Mrtvi ne rabijo mandatov!«

Ta vzklik velja tudi zunanji usodi Romantičnih duš kot knjige. Kajti bila je spisana pred več kakor 20 leti in v pripombi se založnik opravičuje, zakaj je delo izdal zdaj po Cankarjevi smrti, češ, da mu je pisatelj pozneje tisk zabranil. Zakaj pa ni delo izšlo takrat, ko je Cankar izročil založniku rokopis, ostane nerešena uganka razmerja slovenskega pisatelja do založnikov in do vseh, ki imajo z našo kulturo opraviti...

Dr. A. Remec.

Alojzij Remec: Iz moje domovine. — Mlade povesti. 1922. Založila Goričar in Leskovšek, Celje. Natisnila tiskarna A. Rodé v Celju. Strani 193.

Poglej samo kazalo te zbirke in presodil boš: ta knjiga ni naraven plod umetniškega razvoja pisateljevega, temveč izsilil mu jo je iz rok naših časov veličasten posrednik med umetniki in tržci — glad! Kakor zakasnela, že pozabljena jata lastovk so te mladostne povesti, ki se vračajo komaj po desetih letih v rodne domove; a ne več pod solnce — v zdajšnjo bridkost goriško! In gotovo je tudi: gladujoči umetnik jih je, če že s posebnim vročim pismom, poslal zopet med ono svoje ljudstvo, iz katerega so bile vzrastle in katero tudi sta tujina in boj ugladila in obrusila kakor kamen v hudourniku — ali pa je mar mislil, da bi tudi sitim teknile te južne ptičke?! Rekrutiral se je mladi Remec pri idiličnoliričnem in sentimentalnem Mešku, nakar je prišel tudi v šolo Cankarjevega bujnega realizma, katerega odmevi preglasijo tuintam mirno, nerazkošno in bolj orisujočo kot upodabljaajočo besedo teh črtic in jim s tem navdihnejo sile in zanosa. Vendar je že zanimivost, da se mladi pisatelj ni tako strastno oprijel Cankarja, kakor so to storili drugi tedanji najmlajši, in hodil rajši skozi tišino Meškove umetnosti, ustvarjajoč iz sorodnih snovi in v podobni formi.

Mi danes po desetih letih gorja vse dalje gledamo in globlje čutimo. Naša beseda je zato skozi vsa druga: beseda naša je kamen in jeklo — drugače ne udari na zadnje dno: ker le tu sta ljubezen in pravica! Torej te mlade povesti niso več za nas, starce prezgodnje. Pa bodi temu tako!

Ali eno vendar je, s čimer odmeri svoj odstotek ta knjiga, in zastran tega je ne moremo prezreti med drugim našim literarnim blagom: pisana je bila z globoko iskrenostjo iz čiste ljubezni v cvetočo prej, danes v krvi in ognju preizkušeno domovino — Goriško! Pa saj se ti pisatelj sam izpove, iz nasmeha in trpkosti:

»Takrat se je solnce vsesalo v tvoje telo in v tvojo dušo domovina, iz grobov si se navzel njene preteklosti, iz pisanih trat v dolini in bisernega neba in sivih skal in belih cest in daljnih vasi si se nasrkal njene lepote.

Zdaj čutiš, kaj ti je domovina, zdaj, ko trepečeš s stotisoči, ki so jo ljubili kakor ti, da je ne boš več imel.« (190.)

In zakaj ni predelal in izpopolnil teh svojih likov, iz življenja v domovini zgnetenih z okorno mladostno roko, na to ti tudi sam odgovori, z moža resnobno besedo iz ravno prebolene sreče ustvarjanja:

»Po letih groze, ko se je bestija-človek zgrizla do besnosti, ko je iz potokov krvi vzkravela samo ena resnica: da ni pravice na svetu, tedaj si v samotni uri vzel v roke svoje ljudi, oblikovane v mladih časih bojev in zmot. Z resnobo moža jih presojaš, kakor kipar med sohami detinskih dni sediš med njimi.

Okorni so, nelepi, popravil bi jih.

Toda ne gre. Razpadli bi ti pod prsti, predolgo je od tistih dni, ko si jih izobličil, posušili so se v solnceu časa, ki se vozi nad nami.

Zato jih gledaš z očmi otroka, ki gleda svoje kipe na solnceu in je ravno prebolel srečo ustvarjanja. Utrdilo jih je in jim dalo življenje solnce tvoje domovine.« (192—193.) André Čebokli.

W. Shakespeare — O. Župančič: Othello. Izd. Tiskovna zadruga v Ljubljani. 1923. Uvod je žal izostal.

To je četrti Župančičev prevod iz Shakespeareja, s katerim sem se pečal, in priznati mu moram to pot, da bi skoro rekel, da je, kar se tiče slovenskega izraza in razmerja do originala, sploh vzvišen nad vsakdanjo kritiko. Vse vrline, ki smo jih zasledovali ob prejšnjih prevodih, so tu zgoščene v tako vzporednost z originalom in tako jezikovno mojstrsko v materinščini, da si je komaj mogoče misliti kaj točnejšega. Čisto gotovo ne glede točnosti, s katero sledi prevod besedilu originala; seveda pa so v domačem izrazu tudi v relativni popolnosti vsaj enakopravne pa tudi še popolnejše možnosti. Vsaka popolnost je le relativna, ker jezik živi z nami iz dneva v dan in se giblje pri narodu, ki je v polnosti svojih kulturnih sil, kot mi sedaj, vedno k večji jasnosti izraza.

Prevod je napravljen samostojno iz angleščine, kar v primeri z Julijem Cezarjem povečuje njegovo vrednost. Kajti tam je, kot smo videli, nemška interpretacija motila in zapeljala v par

slučajih celo v nejasnosti, tu pa je interpretacija na podlagi komentarjev tudi pri kočljivih mestih, vsaj kolikor sem jo jaz mogel zasledovati, neoporečna. V kritiko nekaterih spornih mest se ne spuščam, če prav bi se na str. 22 bolj nagibal k obliki *Luchese* kakor *Luccicos*, za katero se je odločil Ž., in na str. 157 odločil za *Jud* namesto *Ind*.

K posameznostim bi kaj važnega ne imel pripomniti. Le na str. 29. se mi zdi prestava »*Mar posvojenče nego svoje dete!*« za »*I had rather adopt a child, than get it*« (Boljše bi bilo, da sem adoptiral dete, nego da sem ga rodil) le prekratka.

Str. 46 sta po mojem angleškem tekstu (Bazel 1802 — *Turneisen*) med verzom »*Amen na to, blage moči nebeške!*« in naslednjim izpuščena dva verza, ki se glasita: »*I cannot speak enough of this content, it stops me here; it is too much of joy:«* Zelo srečen domislek za angl. besedno igro »*and thou... hast cashier'd Cassio*«, dobesedno »ti si *Kasija* odpustil«, je prevod na strani 66 »*Cassio* je v kaši«.

Str. 43 v stavku »pokonecu k igri, v posteljo ne delo« je ne tiskovna pomota namesto »na delo«. Str. 138 bi moralo stati namesto *Bianci Bianki*. Začetek *Othellovega* samogovora str. 140 »To je zato, to je zato, srce — naj vam ne izdam, zakaj, ve čiste zvezde! — to je zato. — A nočem ji krvi preliti...« je sicer doslovno preveden in vsebuje vse, kar original, a nas ne zadovolji. Tu bi bila na mestu interpretacija v originalu nejasnega mesta, ki bi konkretizirala smisel v najverjetnejši smeri. Meni se zdi na podlagi komentarja najverjetnejši smisel, da je vzrok, ki sili *O.* k dejanju, tako grozen, da ga ne more izreči pred čistimi zvezdami, in vzrok je, pred katerim se buri vsa njegova notranjost, ne dejanje. Original pravi »Vzrok je«, kar bi se dalo dopolniti v temle smislu: Vzrok je (ki me pretresa, ne dejanje), vzrok je, srcé — naj ga ne izrečem pred vami, čiste zvezde — vzrok je.

Str. 157 skopljen za *circumcised* se mi zdi zelo dobro, ker vsebuje več zaničevanja kakor doslovni prevod. Frst.

Rudolf Baumbach. Zlatorog. Planinska pravljica. Preložil Anton Funtek. Druga, predelana izdaja. V Ljubljani, 1922. Založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg.

Drugo izdajo slovenskega Zlatoroga je imenovati spričo prve (1886) skoroda nov prevod. Funtek starega besedila ni le zunanje pravopisno moderniziral v duhu in pravilu sedanjega šolsko-književnega jezika, temveč ga je ob izvirniku presnoval v bolj živo in zdravo slovensko občutje. Le en zgled: *Zastri si lice, ne čakaj zaman: — Tvoj Janez, Anka, ne pride na plan, — tvoj Janez leži na dnu v skalah — tvoj Janez drži v premrlih rokah — triglavsko rdečo rožo. V prvi izdaji se je glasila kitica: Zakrij si, Anka, obraz rosan, — Prišel pač Janez ne bo na plan, — Prišel pač Janez ne bode več, — On v brezdnu leži in cvet ruděč — Drži v rokah premrlih. Izvirnik slove: Schön Anka, verhülle dein Angesicht, — Jung*

Janez kehrt zum Tale nicht, — Jung Janez liegt an steiler Wand, — Jung Janez hält in der starren Hand — Die rote Triglavrose. Prav je, da je obnovilo založništvo v okusni obliki to knjigo, katero sem že svojčas priporočil z Mencingerjevo »Hojo« in Finžgarjevim »Triglavom« za morebitne knjižnice naših planinskih domov.

Dr. I. Pregelj.

Teffi: Ljubomora i druge humoreske. (Revnost.) Preveo s ruskog Vlad. Babić. Humoristička knjižnica. Svezak 166. Zagreb, 1922. Strani 32.

Teffi je nekam nenavaden psevdonim. Za njim se krije slovita mlada ruska pisateljica N. A. Bučinska (roj. 1875). Slovencem jo je z Azovom v družbi predstavil l. 1917 Rik. Svoboda. Ženska, pa tako odličen humorno-satirični duh, človek se začudi. Če je kaj, je namreč satira in humor izraz moškega čuvstvovanja. Ob sintetiki velikana kot so Gogolj, Ščedrin, Gončarov in še Čehov je Teffi — (tako jo piše morda po Nemeih Svoboda!) — seveda le bolj literarna, listkarska, zapadna, poljudnejša in manj problemna, skoro nič rusko-agresivna. Hrvatski prevod vsebuje sedem kosov. Najboljši so tvenovsko uglašeni »Dnevnik«, »Pisma«, »Telegrami«. Dr. I. P.

UMETNOST.

Umjetnost, almanah za slikarstvo, grafiku i skulpturu. God. V., sv. 1. Uredio odbor. Zagreb, 1923.

Na ovitku nosi ta zvezek reprodukcijo Cebejevega Vnebovzetja iz farne cerkve v Kopanju in s tem označi posebno pozornost preteklosti slovenskega slikarstva, ki ji je deloma posvečen. Vsi članki so od slikarja in grafika M. D. Gjurića in posvečeni zgodovini jugoslovanskega slikarstva. Prvi podaja fragmente iz študije o največjem hrvaškem grafiku Martinu Koluniću, imenovanem po takratni humanistični modi Rotta. Živel je med 1530 in 1596. Deloval je v Italiji in rezal veliko takrat slavnih slik v baker, kar je bilo takrat edini način reproduciranja in širjenja znanja o njih.

Tretji članek je posvečen fragmentom o Starejših srbskih slikarjih in grafikih, ki podaja nekoliko površen pregled zgodovine novejšega srbskega slikarstva, ki se začne v XVIII. stoletju.

Nas pa zanima v prvi vrsti članek »Slovenački likovni umjetnici između 17. i 19. vijeka.« Povod in podlago zanj je dala lanska zgodovinska razstava slikarstva na Slovenskem. Da ta članek ni boljši in temeljitejši, ni krivda samo na pisatelju, ki mu moramo biti hvaležni za dobro voljo in trud, seznanjati z našo umetnostno preteklostjo one, ki nič o nji ne vedó, ampak nič manj na nas, ki še do danes nimamo takega pregleda napisanega na podlagi zadnjih raziskavanj in tako silimo ljubiteljem v roke že davno zastarele in neporabne orise, ki sta jih napisala Strahl in Radič.

Poleg stvarnih pogrešk in v naglici ali vsled pomanjkanja orientacijskih pripomočkov krivega

tolmačenja nekaterih potez članek kar mrgoli najneprijetnejših tiskovnih napak.

Rezultat glasi, da so bili slovenski umetniki »poleg materialnih težkoč podvrženi tudi raznim vplivom, ki so bili dosti jaki in so ovirali individualni razvoj posameznih umetnikov. Vprav slovenska likovna umetnost se je nahajala na mestu največjega pritiska tujih¹ kultur, ki so ustvarile sicer nekoliko velikih umetnikov-mojstrov, ne pa še samostojne slovenske umetnosti, katera je šele v poslednjih letih dobila svoje konture, ko je polagoma izločila italijanske in nemške elemente, ki so se toliko stoletij križali v Sloveniji.« Da leži vprašanje slovenstva naše umetnosti popolnoma drugod kakor ga išče Gjurić, je bilo medtem pri nas v spontano nastali vrsti člankov² že rešeno. Formula, ki jo je dal odgovoru na to vprašanje Iz. Cankar in ki smo jo navedli v zadnji številki Doma in sveta v poročilu o Zborniku za umetnostno zgodovino, zadostuje za odgovor na Gjurićevo pojmovanje.

Kulturnozgodovinska zanimivost našega materiala pa je prav v tem, kar smatra Gjurić za nekak minus: da se mi nahajamo pod udarom dveh velikih kultur in pa kako smo pod menjačo se jakostjo sedaj enega sedaj drugega udara od srednjega veka sem rastle iz mase brez pastirja v skupino z lastno inteligenco in nazadnje v narod z vedno večjo zamozavestjo in jasnostjo glede svojega cilja. Zazdi se včasih, kakor da je Gjurić zaslutil ta smisel naše preteklosti, a mu ni postal jasen. Tudi zgodovina naše umetnosti nam namreč pripoveduje in priča o tem, kako smo se vedno bolj vase poglobljali, ne toliko na ven, v formalne umetniške probleme rastle, ampak na znotraj v vsebino. Od znotraj, potem lastnega občutenja smo namreč umetnost obvladali v impresionizmu in ne s tem, da bi se glede formalnih problemov osvobodili teh ali onih vplivov. Res je sicer, da ima naš impresionizem tudi formalno neke posebnosti in neko relativno samostojno tradicijo, toda to ni bistveno. Tako relativno samostojno tradicijo imamo v slikarstvu že 200 let, čeprav je bila večkrat pretrgana. Vsi odločivni vplivi, ki so uvajali nove formule, so pa prihajali redno od zunaj v zvezi s splošno kulturnimi strujami in tudi reakcija na impresionizem ni izšla iz nas samih, ampak iz novega čuvstvovanja in gledanja na vlogo duhovnega in materialnega principa v svetu, ki ga proživljamo z ostalo zapadno Evropo vred.

Veličina ali manjvrednost kakega umetnika ne obstaja v tem, kaj se je naučil od drugih, ampak v tem, koliko pomenja njegovo delo v mnogoličnem obrazu življenja njegovega naroda. Če zavzema danes problem nacionalne samozavesti

¹ Ta izraz sem postavil radi jasnosti smisla namesto pisateljevega »tih kultura«, ki jih je označil samo v uvodnih stavkih kot italijansko in nemško.
² J. Mantuani v Domu in svetu l. 1922, št. 11./12.; — J. Regali v Avtonomistu o priliki otvoritve razstave; — Fr. Stelè v Času, XVII., zv. 1.; — in končno in najbolj jasno Iz. Cankar v Zborniku za umetnostno zgodovino II., zv. 3./4.

in izživetja narodne individualnosti v vseh smereh tako važno mesto, ne smemo prezreti, da ni bilo vedno tako: veličina in narodna svojina vsakega izmed umetnikov naše preteklosti je svojevrstna. Tuji vplivi, pod katerimi smo se tudi narodno zavedli in še pred to zavestjo oblikovali v skupino z vedno bolj izraženim interesnim središčem, niso zmožni zavreti individualnega razvoja v kulturnem življenju, ampak nasprotno izrazitemu, po določnem cilju težečemu individuu nudijo samo potrebne hrane in prožijo večjih možnosti njegovemu razmahu.

Veličina Jelovškova n. pr. ni v tem, da je ustvaril nekaj sorodnega Murillovim Madonam, ampak v tem, da je on kot domačin, ne naslanjajoč se kot kopist na dan primer, ampak kot oblikovavec sanje množice o lepoti in nadsvetki veličini nebeške Matere konkretiziral to sanjo in jo postavil med svoje rojake. Ni važno, da je ona potomka stoletnega razvoja ideje par generacij, ampak da je postala dejstvo tudi med nami. Velik pa je tisti, ki jo je postavil med nas, ker jo je občutil tako globoko, da jo še po 200 letih priznavamo. Mencinger ni velik »majstor« po tem, s kako rutino je pisal po velikanskih platnih svoje martirije in videnja iz drugega sveta, ampak po tem, da je, kakor se zdi, popolnoma zadostil čuvstvovanju svoje dobe, ki ni bilo nacionalno, ampak versko orientirano. Velikost njegova je mogoče prav v tem, da je tako neoseben, in samo orodje, s čigar pomočjo riše duh generacije svetovje svoje fantazije. Bergant ni velik radi teh in onih za naš takratni milje tujih vplivov, ki so ga formalno oblikovali v Rimu in mogoče še drugod, ampak po osebnem, doživljenem, strastno pročitnem, kar je položil v svoja dela. To je tisto, kar ne da nobena šola in noben slog, kar pa prejme poet in umetnik ob rojstvu in kar more biti preko očeta in matere samo last naroda, v čigar osredju je zorela njegova mladost. Tudi Layer ni velik radi Kremser-Schmidta in vseh onih, iz katerih del je eklektično pobiral posamezne motive svojih del, ampak radi tega, ker je očitvidno čutil idilo in lepoto vsakdanjega življenja, ki ga je obdajalo, tako da za idealizirano oblečenimi in tipiziranimi osebami občutiš gerenjsko domačnost. Langus ni velik zato, ker je v cerkvenih slikah posnemal motive Rafaela in drugih in slikal tradicionalne baročne iluzije, ampak zato, ker je s pomočjo svojega pogosto okornega čopiča pisal o čuvstvih in zanimanjih svoje generacije, za katero je postal svoje vrste firma, kar je redko doživel umetnik v naši deželi. Odtod postaja razmerje jasnejše in da se niti v impresionizmu niti v ekspresionizmu nismo osvobodili tujih vplivov, je jasno. Formo smo dobili od drugod, a naše je, kako jo proživljamo, kako jo napolnimo s čuvstvom in duhom in s tem, da smo se čuvstveno in mišljenjsko postavili na lastne noge, smo postali samostojni, naša umetnost pa zanimiva in pomembna tudi za druge. Zato je postranskega pomena vprašanje, kam pojde naša umetnost v bodočnosti. Le ena pot je mogoča: tja, kamor bo krenil splošni tok naše kulture.

Pomot tega članka v letnicah ali imenih, posebno pa tiskovnih napak, ne bom popravljaj, ker se doma njegovih podatkov itak nihče ne bo posluževal, če bi se jih pa kdo kje drugod, bi ga pa ti popravki itak ne dosegli. Opozarjam samo, da so podatki skrajno površno redigirani in sploh bolj slučajni kakor iz globljega znanja izvirajoči. Le tako je mogoče tu čitati trditve, da je Kremser-Schmidt vplival tudi »na Metzinger-Berganta, Cebeja i samoga Langusa, koji se bave crkvenim slikarstvom«. Kdor to čita, bi moral celo misliti, da sta Mencinger in Bergant eno in isto ter da sta s Cebejem vred živela pozneje kot Kremser-Schmidt. Utemeljitev trditve pa se glasi: »Slike Kremser-Schmidtove su veoma idealizirane u crtežu, i boji, i ta odlika izbija kod većine slov. umjetnika.« Ako se tako dajo dokazati odvisnosti med umetniki, in to celo vplivi pozneje živelih na njihovih prednikih, je vplivni krog Kremser-Schmidta pač obširen.

Kar se tiče Layerjeve smrti sv. Jožefa, ki jo imenuje pravo remek djelce, pripominjam samo, da je to v našem slikarstvu izredno popularen ikonografičen tip, ki ga slikajo naši umetniki in njih epigoni od Mencingerja počenši do zadnjega Layerjevega učenca, da pa ni domač, ampak izposojen iz italijanskega baroka.

O Layerju trdi Gjurić, da je sličen v barvi s srbskim slikarjem Dimitrijem Avramovićem (* 1815), v stilizaciji in mešanju barv pa z Danijelom (* ok. 1805). Na kaj pravzaprav opira to svojo trditve, res ne vem, kajti Layer je za celo generacijo starejši od teh dveh in tudi po umetnosti za celo generacijo pred omenjenima dvema. Ko konča pregled, kakor ga je predstavljala razstava, navede še nekaj slovenskih umetnikov, večinoma takih, ki so delovali v tujini. Izbor je popolnoma nekritičen, svoje podatke opira očitno na Kukuljevića in tako meša res pomembne osebnosti (večinoma pa za razvoj slovenske umetnosti vseeno popolnoma brezpomembne) s popolnoma obskurnimi, kot je n. pr. Kavka Mihael. Na koncu je podan v slovenskem besedilu uvod Kataloga, ki nima za karakteristiko preteklosti ali značaja slovenske umetnosti sploh nobenega pomena, in sumaričen pregled razstave po oddelkih, posnet tudi po katalogu.

Žal mi je bilo Gjurićeve marljivosti posebno tudi ob tem, kar mu je pokvaril tiskarski škrat. Frst.

GLEDALIŠČE.

DRAMA.

4. I b s e n.

Današnji gledališki spored ne sme biti niti eno sezono brez Ibsena, kajti moderna drama je tako njegova kakor starejša v marsičem Shakespearejeva. Ibsena nam je po daljšem premoru, ki ga je izpolnjeval Strindberg, zopet prineslo gostovanje g. Marije Vere.

V »Hedi Gabler« se Ibsen povzpne nad svojo bojno črto; tu ni bojevnik besede, ki bi v dialogu pekldal svoje principe in jih z analitično rešitvijo drame končno tudi stvarno utrdil; tu

govori s samim dejanjem. Z mogočno lahkoto napoti v svetu razmetane osebe v Tesmanovo vilo, kjer se vname katastrofa in izgori v brezobzirnem grozno lepem računu, ki ga nareka — nova pravičnost. Sentimentalen Ibsen, ta pozitivistični graditelj novega kraljestva, ne zna biti, prej prehudo racionalen. Zlasti v tehniki, kajti dramsko gradbo uklepa in veže do zadnjih drobcev tako trdno in skrbno, da naša pozornost naravnost trpi, prežeča po preračunjeni urejenosti in sistemnosti. Pravimo: Ibsen je fabulo izracioniral do dna, vemo pa, da je to celoto prav zato tako vsestransko pretehtal, ker naj velja kot nov simbol za novo vsebino. To je vzrok, da so njegovi dogodki tako matematično nastavljeni in se razvijajo skoro po zakonih pravilnih geometričnih figur, da so namreč mnogo preveč umsko prožeti, da bi mogli videti v njih samo osnovne principe o kompoziciji, ki leže že v umetnikovi slutnji. Ta stroga umska kompozicija z analitičnim pravcem podpira pesnika, ki bi se sicer s svojimi novimi vsebinami ne mogel dovolj trdno opreti, ker stvaritelj sam gre iz čudnih nedoumljivih globin, a tako močnih in živih, da tudi tisto, kar je sestavil razum, prepoje do resničnosti. Tako lepota pomaga dogmi, pesnik revolucionarju.

Nič ni simpatična revolucija »Hede Gabler«, vsaj popularna ne. Ni družabna, ni verska, zdi se, da je družinska, pa tudi ni — aristokratska je, in celo nepravična bi se zdela, če ne bi bila tako svoje vrste. Pesnik, ki je zavrgel stare simbole kot obrabljeno kupno blago, proglasil stare vrednote za privajeno laž ter začel zidati na skrajnem subjektivizmu, je mogel tudi v Hedi postaviti žensko, ki ji je vsako potvarjanje in premaganje nepotrebno in grdo — nji tuje. Heda je tako močno središče, da bi potrebovalo okoli sebe ljudi svoje sile in še mnogo, mnogo drugega, kar bi ustvarilo harmonijo, po kakršni teži nje volja. Te ni, zanjo sploh ne, ker je sama bolešno ponosen subjekt, poln zlohodne harmonije, ki vodi do absolutnega uničenja. Ta demoničnost se sme v Hedi izražati samo v lepih oblikah, a zato ni nič manj dosledna. Mrzi in ugonablja vse, kar je izven njenega središča. Ona varuje brezobzirno sebe — hčer generala Gablerja. Igrača s pištolami je njen sport in nje orožje. Ž njim sodi in varuje tisto, kar ji je vzvišeno nad umazanostjo. Tudi Lövbega, genialnega duha, a neugnanega podleža v manirah, je nekoč kot dekle upokorila s pištolo. In v zakonu se nakupiči polno slučajev, ki z njimi mora obračunati — v polni lepoti. Ker ji neomejenega razmaha ne more dati mož, ki je duševno suhoparen specialist v odljudnem zgodovinskem poglavju, povrhu v gmotnih zadregah, daleč pod njo vsa njena okolica, gazi ona vse, mimo česar bi sicer šla brezbrizno; tako se vsa njena volja proži samo v hladno zlo. Ne pozna potvarjanja pred dobro teto Juljo, gre ledeno mimo smrti druge tete in nazadnje obračuna s seboj. To pospeši prihod Lövborgov, ki je postal dostojen človek in se razmahuje v genialnih delih, in Hedina usodna domneva, da ga je ona navdušila za veliko delo. Ko spozna, da ni ona tista, uniči to delo kot tuj sad in pokaže Löv-

borgu pot — da bi umrl v »polni lepoti«. Pa Lövborg, v katerem je Heda sprožila staro naturo, umrje grde smrti. Le ona se poslovi v polni lepoti s pištolo svojega očeta. Ne pove, zakaj, a vzrokov je do nujnosti dovolj. Ali da ne pusti v sebi živeti otroka tujega ji moža ali da se ogne asesorju Bracku, ki ogabno sili v njen zakon in ni vreden, da bi se poigrala z njim, brez ozira na to, da Bracku postaja jasna njena zveza z Lövborgovo smrtjo — za njo kratkomalo ni več ničesar, kamor bi se oprla njena zlohota volja: uničevati v lepoti. — Vzgojen, kakor bi rekli, ta skrajno tendenčni pozitivist ni, a boj med lepoto in resnico je dosledno razrešil, če pridamo, da etične lepote, zatajevanja, omejitve samega sebe ne pozna, ker potem bi Heda prenehala biti vreden subjekt. Njegovo delo pa vendar ni negativno, ker sovraži vsako naivnost in vidi višek optimizma v paranju zastarelih laži. Tu se začne posinovljenje mladega Iv. Cankarja in materinstvo njegovih simbolov. Pa to je tako dognano kakor trdno stoji Ibsen v svetovnem pantheonu med velikimi božanstveniki.

To predstavo smo po precejšnjem odmoru izza jeseni videli v popolni zrelosti šele po veliki noči, ko se je tudi Rogozov Lövborg povzpел v bližino Hede kakor jo je ustvarila Marija Vera. Posebne vrste stvaritev je bila to. Priznati je ne moreš, tajiti je ne smeš, ker te sproti poraža element, čutiš pač drugače, a nazadnje spoznaš, da si pravzaprav Hede same želiš drugačne. Tudi Lipahova režija je pokazala mnogo zrelosti.

5. Č e h o v.

V »Črešnjevem vrtu«, ki ni le labodja pesem A. P. Čehova, temveč skoro sinteza njegovih del, se nevzdržna sedanost tako težko trga od preteklosti, od stare kulture in tradicij, da je up v bodočnost vsem starim kakor izgon iz raja in le neizogiben beg v umiranje, vsem mladim pa sanje, ki se najbrž ne uresničijo. Če pri Čehova dramah naše čuvstveno razpoloženje prehaja v fizično ginjenost, je treba braniti avtorja pred očitki sentimentalnosti. Njegove drame so pač prepolne intimne tragike dolgočasja, trenutne praznote, takorekoč figuralni izrazi za neizrazno notranost in zunanjo borbo med lepo preživelostjo ter trdo sedanostjo.

Tak je tudi »Črešnjev vrt«. Psihološko so to trenutki nasplošnejše tragike v človeštvu in posameznem človeku: kar mineva, se izpreminja v lepo; resničnost gre naprej, kdor obvisi na preteklosti, trpi, a delo sedanosti je še sirovo blago. Socialno pa ta drama ni daleč od usodne pravičnosti: Črešnjev vrt, živ dokaz lepe davnosti, mora pasti, da poplača dolgove svojih gospodarjev in grehe njihovih prednikov. Drama Ranjevskih je še poglavje zase. Ta vrt priča o trpljenju v preteklosti. »Vaš ded, vaš praded in vsi vaši predniki so bili graščaki in so imeli žive duše v posesti; in kaj je mogoče, da ne gledajo z vsake črešnje, z vsakega listka, z vsakega debela človeška bitja na vas, kaj res ne slišite glasov?... O, to je grozno, vaš vrt je strašen,« dopoveduje študent Trofinov mladi Anji. V tem zadnjem

leži tudi korekcija krutosti, katero bi mogoče naprtili polkmetu Lopahinu, ki z brezobzirnim delom triumfira nad preteklostjo, on, čigar oče je bil še tlačan Ranjevskih, sam pa je postal posestnik črešnjevca vrta! Lepota tradicije se mora ogniti realnosti, kajti zakon pravičnosti gre svojo pot, ne pokrije ga nobeno lepotičenje, in udari na dan kot maščevalec, pa naj bo v mirnem razvoju ali v prevratih. Čehov ni prevratnik, prisrčen zdravnik hoče biti — žal, sam obupan in brez vere. Piše zdravilo za prihodnost, govori o boljšem, srečnejšem človeku. »Pri nas v Rusiji se zaenkrat dela malo, ogromna večina inteligence ne išče ničesar in je za delo nesposobna,« pravi isti Trofinov, ki je sam večer študent. Kdo veruje v delo razen Lopahina? Ranjevski se ne znajo rešiti. Sekira zapoje po črešnjevem vrtu, stari lakaj Firs, zaostala priča tlačanske vzgoje, umira v hiši, ker so vsi pozabili nanj, hiteč v življenje, kjer se gotovo vsi izgube, ne samo stari, temveč tudi mladi: izgubi se skrbna Varja — Lopahin ne more do nje —, izgubi se nedolžna Anja, živi pa gotovo drzni Jaša.

Čudovita je kompozicija v »Črešnjevem vrtu«. Tragedija Ranjevskih je le opora za mozaik drugih usod, ki jih je podal Čehov z blestečim realizmom, brez običajne sheme, dasi ni slučaj, da povsod v svojih delih strne mesto in deželo in ju nato bridko loči. Kultura srca in hladnost uma se pri njem bolešno uničujeta, le ena brezupna deviza ostane: delati, delati. Striček Vanja se razjoka v samoti, tri sestre žalostno zro za odhajajočim podpolkovnikom Veršininom, ki trdi: »Za nas ni sreče, je ne more biti in je ne bo. Nam je sojeno le delati in truditi se. Sreča bo sijala morebiti našim poznim vnukom.« Zdi se, da je v »Črešnjevem vrtu« ta doba nekoliko bližja, gotova pa še ni. »Zbogom, staro življenje!« — »Pozdravljeno, novo življenje!« — in začne se znova. Ali je drama guvernante Charlotte manjša kakor graščakinje Ranjevske? Morda tragikomedija Gajeva, ki je na kandisu pognal premoženje, manjša kakor Jephodova, ki bere učene knjige, pa ničesar ne razume? Same raznoterosti do pisane družbe, sami momenti od tragike do bridke komike, do smeha s solzo v očeh! Drama človeške družbe je to. Zdi se, da je med zemljo in nebom pretrgana zveza, romanje in tavanje in umiranje. Prizor izpodbije ironija, zopet nov trenotek, veselje in žalost do konca. — Na široko bi še šlo, in od druge strani, ko bi hoteli.

Naša uprizoritev v Putjatovi režiji je bila v prvi vrsti vzgojna šola za gledališče samo. Občinstvo je znalo spoštovati plemeniti trud in kdor je videl Hudožestvenike, mora priznati tudi našim ljudem neki uspeh, ki ga ni podpirala nobena umetna odrska draperija, temveč je bila igra izročena sama sebi. Brez Putjate in Nablocke bi te prireditve seveda ne bilo. Putjatov Gajev je stvaritev vestne analize posameznih trenotkov in harmonična spojitev v osebo, na kateri se ne da nič trgati in ločiti. Vendar so govor ob omari, vrnitev od sodnije, slovo in njegova biljardna kretnja prizori, ki jih pomnimo zase. Zase stoji v delu tudi Lipahov Firs. Francè Koblar.

SL. 10. GROTTIGER ARTUR: VOJNA 6.

GLAD.

SL. 11. GROTTER ARTUR: VOJNA 8.
LJUDJE ALI ŠAKALI?